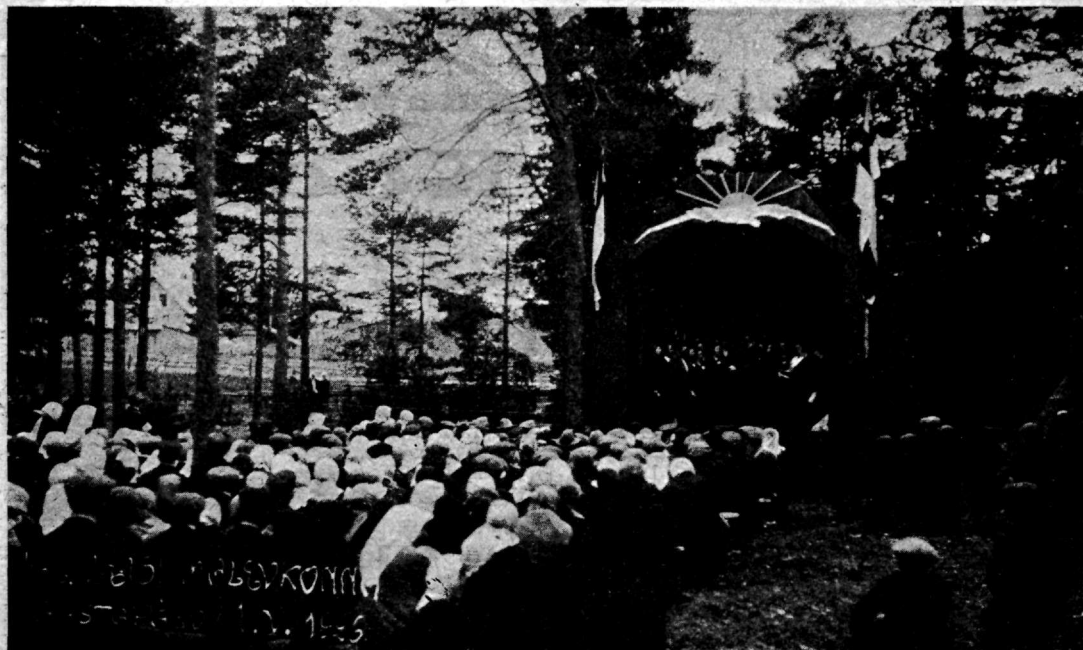
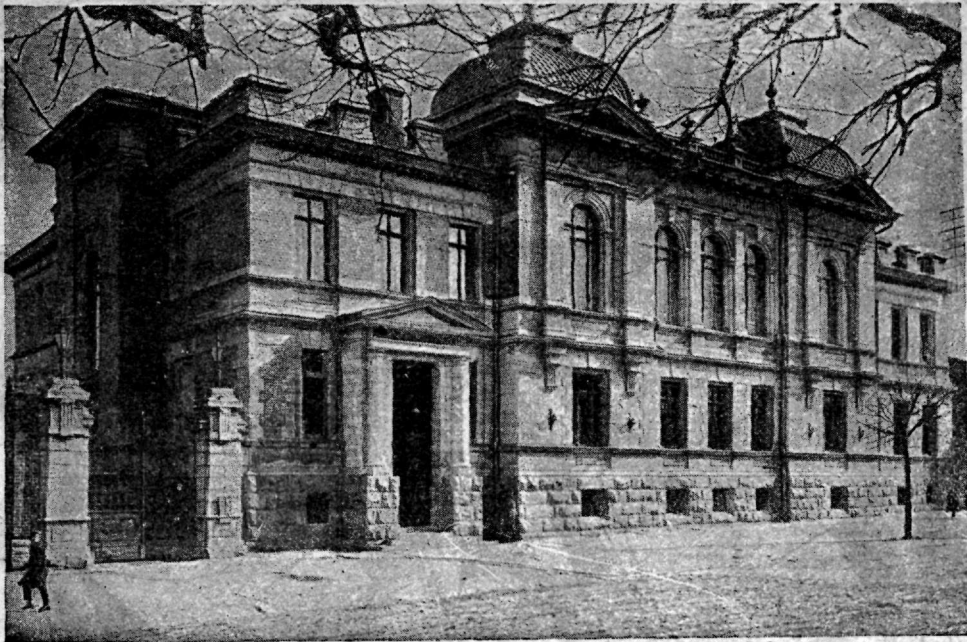

KAITSE KODU!

Pilt Saaremaa maleva Leisi malevkonna aastapäevalt 1. mail 1926. a.

TALLINN. **EESTI PANK** TALLINN.
 OSAKONNAD KÕIGIS MAAKONNALINNADES.
 TOIMETAB IGASUGUSEID PANGAOPERATSIOONE.

Kaitseliidu aastapäeva

„Kaitse Kodu!“

erinumbrit

ostab igaüks!

5-kordne kaust kaunites värvilistes
 kaantes.

Hind harilik – Mk. 30.

Müügil igalpool kaitseliidupäeva
 pidustustel.

KAITSE KODU!

EESTI KAITSELIIDU HÄÄLEKANNIDJA
ILMVB KAKS KORDA KVVS

II AASTAKÄIK

NR. 11

12. JUUNIL 1926

Väljaandja: *Kaitseliidu staap.* Vastutav toimetaja: *V. Neggo.* Tegev toimetaja: *J. Jaik*

Tellimishind: *aastas 600 mrk., poolaastas 300 mrk., veerandaastas 150 mrk., kuus 50 mrk.*

Üksiknumber *30 mrk.*

Kuulutuste hinnad. $\frac{1}{4}$ lehek. *4000 mrk.,*
 $\frac{1}{2}$ lehek. *2000 mrk.,* $\frac{1}{4}$ lehek. *1000 mrk. ja*
 $\frac{1}{8}$ lehek. *500 mrk. Esimese kaane sisekülj 50%, tagumise kaane väliskülj 100% kallim.*

Toimetus Tallinnas, *Kaarli tän. 8, Kaitseliidu staabis, Telef. 370. Toimetuse kõnetunnid igal teispäeval, kesknädalal, neljapäeval ja reedel kella 2—3 p. l.*
Talitus Tallinna Eesti Kirjastus-Uhisuse kontoris, Tallinn, Pikk tän. 2, telef. 3-11.

Võitkem sõpru ja liitlasi!

Ed. Jürisson.

Riikidevahelises elus, kus riikide ja rahvaste mitmesugused huvid tihti üksteisele risti vastu käivad, on rahvastel raske üks seistes oma huvisid ja seisukohti kaitsta. Eriti raske on see aga väikerahvastel. On lugematu hulk põhjusi, mille pärast üks rahvas püüab teise, vast nõrgema, eluõigusi rikkuda. Kord on see militarism, kord suurrahva loomulik laiutamisiha, majanduslikud või poliitilised huvid, kuid nõrgemad, s. o. arvuliselt vähemad rahvad, kes elavad iseseisvat riiklist elu, on alalises kallaletungi hädas. Balti riikidel on naabriks suur Venemaa, kelle poolt võib oodata sõjalisi kallaletunge ühele või teisele väikesele naaberriigile.

See tekitab loomulikult vajaduse leida liitlasi, s. o. rahvaid, keda ähvardavad üldjoontes samasugused hädad ja kelle huvidepiirkond langeb kokku teatud rahva omaga. Kaks või rohkem rahvaid, seotud üksteisega kindlal ja selgel kujul vormuleeritud kokkulepetega teatud küsimustes, kes valmis on neid kokkuleppeid vajaduse, näit. sõja korral ka tõepoolest pidama, on juba suurem jõud, sellega liitunud rahvaste julgeolekutunne on tunduvalt suurem.

Praegu on uuesti teravalt päevakorral Balti riikide välispoliitika sihtjoonte harutamine. Balti riikide liidu vajadust ei eitata, kuid takistuseks siin on mitmesugused mõjurid, neist vast tähtsam see, et ühe või teise rahva meeleolu ei nõua veel niisugust liitumist. Balti riikidest, kellel küll

kõigil on ühine kallaletungimise hädas, on ainult Eesti ja Läti jõudnud nii kaugemale, et loonud sõjalise kaitselepingu, kohustades üksteist kallaletungisõja puhul sõjalise jõuga aitama.

Kuigi see leping ametlikult tehtud juba aastate eest, vajab ta kindustamist praegu ja edaspidigi. Ei tehta ju kahe rahva vahel tegelikult lepinguid mitte diplomaatide nõupidamistel ja paberil, vaid tõelisi liidulepinguid, niisuguseid, mida ka peetakse, sõlmivad rahvad ise. Liidu mõte peab rahvale olema selge ja hingeliselt vastuvõetav, liidu vajadus peab rahva mõistuses olema põhjendatud. Mitte parlament, vaid rahvas ise ratifitseerib tõelised liidulepingud.

Selleks aga, et rahvaste liitumised võiksid teostuda ja pärast ikka kindlama kuju omandada, peab rahva hinges kasvama tõelist liitlasetunnet ja sõprust liidurahva vastu. Siin peab unustama mineviku varjud ja tülid meie ja liidurahva vahel; peab ohvriks tooma ka meie tänapäeva väikesed ja möödaminevad huvid, meie enesearmastuse, et seda kindlama kuju võiks omandada kahe rahva eluliste huvide kaitse tagatis — sõjaline liit Eesti ja Läti vahel.

Riikidevahelisele liidule on kõige püsivamaks kindlustuseks rahva soodus meeleolu ja poolehoid. Seepärast peame kõik tegema, et süvendada sõprust meie ja liidu

rahva vahel ning kasvatada meis enestes ja ka liidurahvas vastastikust lugupidamist. Siin on näiliselt väikestelgi asjadel tihti suur tähendus; rahva üksiku liikme sümpaatia või antipaatia on küllalt suur mõjur liidu kõvendamiseks või nõrgendamiseks, et sellele täit tähelepanu pöörata.

Kui oleme suutnud sisemises elus luua nii võimsa oma kodanikkude liidu — kaitseliidu — ja seda kõigi abinõudega kõvendada püüame, siis ei tohi jätta hooletusse ka teist ülesehitavat tööd riigikaitse alal, lähenemist ja sõpruse süvendamist meie liidurahvaga ja kõigi teiste naaberrahvastega. Siin võib iga kodanik, kellel kokkupuutumist teise rahva liikmega, kaasa aidata vahetõrgete parandamiseks, olles korrektne, sõbralik ja vastutulelik.

Tarvitseb ainult meeles pidada, et sõprus kutsub välja sõpruse ja lähenemise, külmus ja hoolimatus aga tõukab eemale, tekitab kibedustunnet ja vaenu. Niisugune vaen aga, mis nii tilkhaaval on imbunud rahva hinge, ei võimalda üksmeelset koostööd enam sealgi, kus mõlemapoolsed ühised huvid seda kategooriliselt nõuavad. Hoidugem vaenlaste soetamisest!

Käesoleval aastalgi on rida sündmusi, kus kokku puutume meie naaberrahvaste esitajatega. Esimeses joones peame siin

mainima kaitseliidu eelseisvaid suurpäevi. Kui me neile külalistele, kes tulevad kaasa elama ja kaasa tundma meie rõõmu- ja uhkusetundisid, üles näitame võimalikult palju tähelepanu ja sõprust, siis näitame seda üles samal ajal ka nendele rahvastele, kelle esitajaid oma suurpidustustel külalistena vastu võtame.

Et kellegi vastu tunda poolehoidu, peab teda tundma. Selleks, et mõista oma naaberrahvaid, et läheneda ja vastastikku luua sõprussidemeid, on tarvis teise rahva elu-oluga, vaadete ja hingelaadiga tutvuneda. Siis leiame vast sedagi, et rahvusvahelises elus on vahet ka meil vigu, mitte ainult teistel.

Liitlasi ja abimehi sõja ajaks peame otsima ja leidma juba rahu ajal. Mitte ainult üksikutest diplomaatidest ei olene see, kas seisame raskel silmapilgul üksi, relv käes, või võitleme külg külje kõrval tõsiste liitlastega. See on kogu rahvast tervikuna ja igast rahva liikmest üksikult võttes. Peame püüdma võita teiste rahvaste poolehoidu, kuid samal ajal peame ka ise omama rahvastevahelise solidaarsusetunde, et ka meie võiksime oma kohuseid teiste rahvaste vastu täita ausasti.

Võitkem sõpru ja liitlasi, kuid olgem ka ise selle väärlised!

Poliitiline elu.

Riigikogu valimised.

Kolmanda riigikogu valimised, mille eel kõik meie poliitilised erakonnad õige hoogsat kihutustööd tegid vähem küll poliitiliste põhimõtete selgitamiseks, kui peaaugaltikult vastaste mahategemiseks, pakkusid mõndagi üllatavat.

Enne valimisi oli maad võtmas pea üldine arvamine, et osavõtt valimistest võrreldes eelmistega on tunduvalt väiksem, ja seda õige paljudel põhjustel. Kõige tähtsamat põhjust, mis pidi valijaid oma kodanikukohuste täitmisest eemale peletama, arvati peituvat liig ägedas ja hoolimatus valimiseelses kihutustöös, kus sagedasti tõe ja vale piirid täitsa segi paisati, kus iga vastast katsuti valijale kujutada kui kaudset riigivaenlast ja kus enam ei arvestatud, vaid mõnitati. Sarnane kihutustöö pidi valija seisukorra raskeks muutma ja temal tõe leidmise peaaegu võimatuks tegema. Ühtlasi arvati ka, et nii mõnedki vääranähtused ja eksisammud, mis omal ajal aset leidnud ja mis kõigi tarvitusele-

võetud abinõude peale vaatamata ei lakanud kordumast, on muutnud inimesed hoolimataks ja sunnivad neid käega heitma seisukorra paranemise peale. Arvati, et inimestel on kadunud usk tulevikku ja selle asemel on maad võtnud pessimism omariikluse vastu.

Valimiste tagajärjed räägivad aga teist keelt. Valimistest osavõtjate arv oli üllatavalt suur; valimistest võttis osa üle 10 prots. rohkem inimesi, kui 2. riigikogu valimistest. Kõige pealt tuleb seda nähtust küll selle asjaolu arvele panna, et valimisõigusliste arv võrreldes eelmiste valimistega õige tunduvalt kasvanud oli. Kuid sellegipärast võib valimistest osavõtu rohkusest õige palju järeldada ja kõigepealt seda, et kodanikkude huvi riiklase elu juhtimise vastu ei ole mitte langenud, vaid koguni tõusnud ja pessimismist rääkida oleks veel varajane. Rohke osavõtt valimistest, mis kohati on ulatanud kuni 90 prots., näitab, et meie rahvas on poliitiliselt jõudsasti

arenemas ja võtab oma kodanikukohuseid väga tõsiselt. Valimiste tagajärjedest võib veel järeldust teha, et meie valija-kodanik on poliitiliselt õige küps. Hoolimata valimiseelsest, mis oma kuju ja laadi poolest sagedasti sarnane oli, et otse pidi eemale peletama kodanikke valimistest, ei ole ta sugugi vähemal arvul valimisele ilmunud, kui ennemalt, vaid koguni suuremal arvul. See näitab, et meie kodanikule enam väga suuri raskusi ei tee vahet teha tõe ja vale vahel. Ei ole meie valijaskond enam see peata mass, kes 7—8 aastat tagasi laskis ennast ära meelitada kõlavate sõnade ja suurte lubamistega. Riiklise iseseisvuse kestusel on meie valija õppinud rahulikuks jääma ja otsustaval tunnil käima oma parima äratundmise järele.

Kui nüüd lähemalt vaadata valimiste tagajärgi arvudes ja kohti, mida üksikud erakonnad saanud, siis ei puutu esialgu mingit olulist muutust silma. Parem tiib, keskkocht ja pahem tiib on üldiselt oma endise tugevuse juure jäänud. 2. riigikogus oli paremal tiival (põllumehed ja majajomaniid) — 25 kohta ja sotsialistilisel tiival — 30 kohta. Samad arvud esinevad ka 3. riigikogus. Nõndasama on jäänud endiseks ka keskkocht. Kuid muutusi on siiski ja need on õige iseloomustavad meie poliitilise elu arengumise alal. Need muutused on aset leidnud just keskkohal. Kõigepealt on täitsa ära kadunud mitmed rühmad ja väikesed esitused, kes teises riigikogus sugugi tähtsusetu osa ei mänginud. Mõned neist on langenud uue valimiseesaduse ohvriks, mis ei luba riigikogusse alla kaheliikmelist esitust, kuna teised jälle kaotanud on senise poolehoiu rahva hulgas. Viimastel valimistel avaldus tung koonduda suuremate poliitiliste erakondade ümber, kes ei seo ennast mitte ühepäeva huvidega, vaid kes taotlevad kaugemaid riigi-poliitilisi sihte. Nii võib täitsa õigustatult rääkida teatavast kainenemisest valijaskonnas ja üldse poliitilises elus. Teiselt poolt puutub silma ühe keskrühmade hulka kuuluva erakonna, nimelt asunikude rühma suur kasvamine — endise 4 esitaja asemel 14. See on igatahes nähtus, millele tuleb suurt tähtsust anda. See näitab, et meie rahvamajanduse kandvam ala — põllumajandus — valijaskonnas suuremat tähelepanu ja hindamist on leidnud, kui seni. Edaspidise parlamendi töökäigu peale ei ole see mitte vähese tähtsusega.

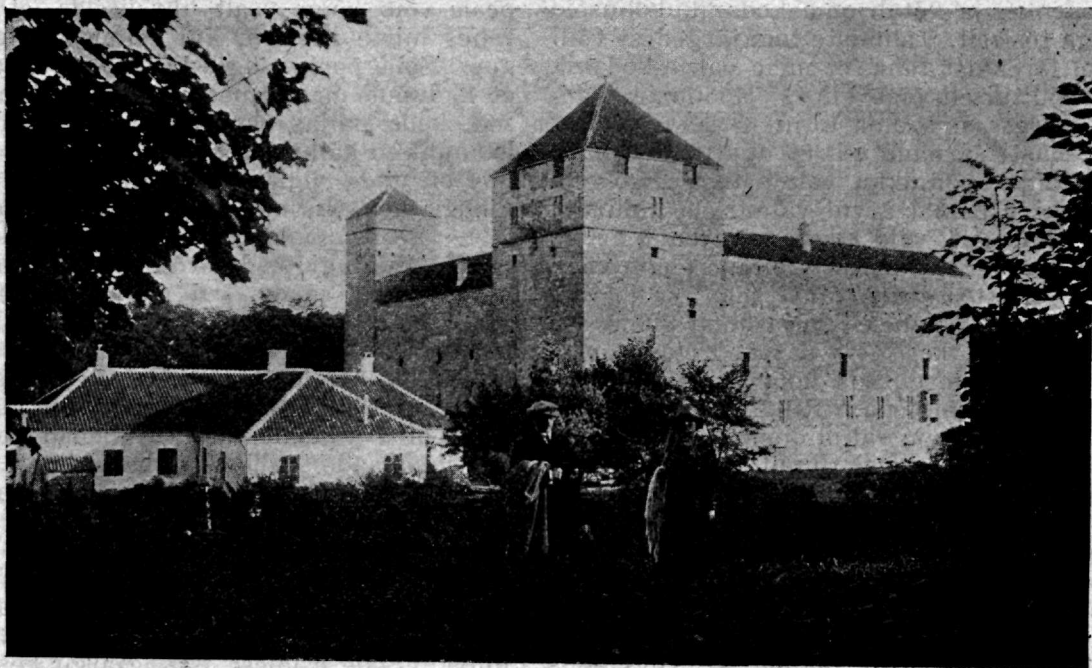
Nüüd tõuseb küsimus, missugune saab olemä uue riigikogu töövõimalus. Selle

peale võib kõige pealt üht ütelda, et igatahes mitte raskem, kui eelmises riigikogus. Selle poolt räägib kõigepealt asjaolu, et kadunud on mitmed väikesed rühmitused, kelle paljas olemasolu parlamenditöö loomulikku käiku takistas. Endise 14 asemel on uues riigikogus rühmitusi 11. Riigikogu koosseis on hulga ühtlasem endistest. See võimaldab rahulikumat koostööd. Muidugi teada, võib koostöö veelgi kergendatud saada, kui mõned üheilmelised rühmad omavahel tihedamalt liituksid. Praegu ei ole mitte sarnast võimalust veel ette näha. Kuid juba asjaolu, et uues riigikogus on 3—4 suuremat rühma ja nendel võrdlemisi kindlalt väljakujunenud poliitiline ilmavaade, laseb oletada, et kuigi koalitsiooni loomine võrdlemisi raske ja aegaviitev töö, siiski, kui ta kord loodud, õige püsiv võib saada.

Kokku astub uus riigikogu juba neil päevil ja asub muidugi kõigepealt juhatuse valimise ja uue valitsuse moodustamise juure. Selle esimese istungjärgu kestvus oleneb muidugi sellest, kui pea jõutakse valitsemise koalitsiooni loomisega valmis. On uus valitsus loodud, siis läheb riigikogu laiali kuni sügiseni.

Uue riigikogu kestvuse võimaluse kohta avaldatakse juba praegu mitmesuguseid arvamisi. Mõnelt poolt väidetakse, et ta vaevalt aasta koos suudab püsida, sest ette olevat näha mitu rahvahääletust, millede lõputulemused riigikogu meeleolule risti vastu võivad olla. Kõige tähtsam nendest on küll tasuküsimus võõrandatud maade eest, mida mõned erakonnad rahvaalgatamise korras muuta tahavad. Missuguste tulemustega see küsimus rahvahääletusel läbi võiks minna, selle kohta on praegu muidugi õige raske vastust anda. Võib olla, et rahvas oma suures kogus tõesti pooldab tasuta võõrandamist. Siis muidugi peab nüüd valitud riigikogu laiali minema, ehk küll mõnelt poolt väidetakse, et see sugugi tarvilik ei ole. Kui aga tasuküsimus jaatavalt otsustatakse, mis väga tõenäoline, siis võib riigikogu rahulikult oma seadusliku aja koos olla ja tööd teha. teised küsimused, milledest kuulda, et neid tahetavat rahvahääletuse teel otsustada ja mis õige lähedalt seotud põhiseaduse muutmise, riigikogu elueale vist kardetavad ei ole. Nende tähtsus ei ole mitte nõnda suur, et nad suudaksid tarvilise arvu kodanikke välja meelitada poolt või vastu hääletama.

K.

Kuresaare vana piiskopilloss.

Saaremaa maleva arenemiskäik

1918.—1926. a.

1918. aasta hilja sügisel, kui väike Eesti rahvas, iseäranis aga saarte rahvas, kes juba rohkem kui aasta kestnud raske Saksa sõjaväe okupatsiooni surve all lootusetu ja kurvalt näljatalvele vastu läks, tõi läänes seni kestnud ilmasõda asjasse järsu ja ootamatu pöörde.

Liitlaste ülejõu all olid Saksa ja teised keskriigid ja nende rahvad sunnitud loobuma oma senisest rahvaste vallutamise poliitikast ja alistuma nende ettepanud rahutingimistele.

Liitlaste nõudmisel sakslased olid ka sunnitud oma sõjaväed okupeeritud maakohadest ära viima ja 6. detsembri keskpäevaks ei olnud saartel enam ühtki relvastatud Saksa sõjaväelast.

Sellest peale hakkab ka saarte rahva kohal heljuma üle-eestimaaliselt varemalt juba särama lõõnud vabaduspäike.

Kiires korras algab koha peal kaitseliidu näol tugeva omakaitse organisatsiooni loomine. Selleks on vabariigi ajutise valitsuse poolt kohale saadetud kapten Johannes P o o p u u, kes määrati ka esimeseks Saaremaa maakonna kaitseliidu ülemaks.

Väsimata ja kiire töö järele on varsti üle maakonna kindel ja rohkearvuline omakaitse organisatsioon loodud.

Kuid kaks aastasada Eesti rahvast oma orjaköödikutes pidanud suur Vene rahvas ei näe leppivat sellega, vaid, röövpandeid maale saates, tõttab Eesti rahvalt röövima tema kõige kallimat, peale 700-aastast heitlust saavutatud vabadust.

Liisk on langenud. Paratamatult tuleb ta vastu võtta ja tõtata heitlusesse vabaduse eest. 1919. a. veebruarikuu esimesel poolel, kui sisemine kord riigis juba küllalt kindel paistab olevat ja väerindel kibedasti abi vaja, lahkuvad valdade kaitseliidu ülemad — ohvitserid kapten J. P o o p u u' g a eesotsas kohtadelt, et asuda mandrile vabadusvõitlejate ritta.

Samaks ajaks on ka määratud suurema hulga mobiliseeritud rahvaväelaste ärasaatmine Kuivastest, kus 14. veebruari hommikul vaenlase poolt varemalt provotseeritud olukorra juures Saaremaa mäss lahti puhkeb, mis saare rahva poegi vennatapmisele viib ja mis Eesti rahva ajaloosse kustutamatu plekina mustama jääb. Mäsajate käe läbi langeb ka maakonna kaitseliidu ülema kohale määratud leitnant T u l m i n, kes paha aimamata ja kõige suurema usaldusega saare rahvale tema raske-
mal tunnil oma oskuse ja nõuga appi oli rutanud.

Peale mässu mahasurumist on maakonna kaitseliidu ülema kohal leitnant A. Rosalk ja pärast alam-kapten J. Kajak, kes organisatsiooni loomist edasi jätkavad kuni vabadussõja lõpuni, kus kaitseliidu tegevus kord-korralt ikka rohkem ja rohkem soiku jääb, et pika vaheaja järele jälle peale 1. detsembril 1924. aastal Tallinnas korraldatud äraandlikku verevalmist ja mässukatset uuesti ja praeguse kaitseliidu Saaremaa maleva organisatsiooni näol ellu ärgata.

Kui Tallinnale osaks saanud 1. detsembri 1924. a. kohutavad ja kurvad sündmused sama päeva vara hommikul kell 6,45 postkontori ülema hra B. Mürsoni kaudu teatavaks tehti, lõi jällegi paljude saarlaste rinnas võitlusetuluke lõkkele, et kuni viimase ni kaitsta vabadusheitluses saavutatud iseseisvust.

Selle peale vaatamata, et juba sama päeva keskhommikul kella 9 paiku sündmuste arenemisest rahuldavad teated järgnesid, ei soovinud ega võinud jääda ka saarte rahvas oma enamuses tummaks ja ükskõikseks pealtvaatajaks, vaid oma parimate poegade läbi kiirelt otsustades, asus iseseisvuse ja kodanikkude julgeoleku kaitseks tugeva omakaitse organisatsiooni — kaitseliidu — loomisele, mille arenemine koha peal pärast 1919. aasta mässu kuigi hoogsalt enam ei edenenud.

Asja edendamiseks tehti kiiresti ettevalmistusi ja organiseerimistöid, kuid kaitseliidu hoogsamale arenemisele saartel andis tugeva tõuke kol.-leitnant J. Vende tulek, keda sõjaministri poolt esialgselt Saaremaa maakonna ja Kuresaare linna kaitseliidu korraldajaks määrati ning kes sai pärastpoole sama organisatsiooni pealikuks. Kohe asuti kiirele tegutsemisele ja juba 23. detsembril 1924. a. peeti linnavalitsuse lahkel vastutulekul raekoja ruumides asutuste ja organisatsiooni esitajate üldine koosolek kol.-leitn. J. Vende juhatusel, millest osa võtsid: Saaremaa maakonna rahvaväe ülem major J. Kajak, maakonnavalitsuse esimees M. Neeps, linnapea A. Lepik, linnavolikogu juhat. B. Steinberg, linnanõunik V. Unt, linnanõunik G. Rehekampf ja teised Kuresaare seltside, organisatsioonide ja ametiasutuste esitajad ja ülemad.

Samal koosolekul moodustati kaitseliidu Saaremaa ringkonna ajutine juhatus järgmises koosseisus: rahvaväe ülem major J. Kajak, linnapea A. Lepik, Eesti panga Kuresaare osakonna juhataja A. Lemet, linnavolikogu juhataja B. Steinberg ja kapt. J. Kahu, kes 2. jaanuaril 1925. a.

ärapeetud juhatuse koosolekul ametid omavahel järgmiselt ära jaotasid: esimees major J. Kajak, abiesimees A. Lepik, laekahoidja A. Lemet, kirjatöimetaja B. Steinberg ja ametita liige kapten J. Kahu.

23. detsembri 1924. a. üldkoosolekul määrati ka kindlaks üksikute jaoskondade ja raioonide piirid ja võeti seisukoht tulevaste jaoskondade ja raioonide ülemate kandidaatide kohta. Ühtlasi ei oleks siin kohal üleaarne puudutada asjaolu, mis tähelepanu vääriva iseloomuga, et üldkoosolekul äratähendatud isikud enamjaolt ka pärastpoole põhikirja järele organisatsiooni ümbermoodustamisel oma ametitele waliti ehk kinnitati, mis kindlasti lubab eeldada, et asja peale kainelt ja ilma igasuguse mõjuta vaadati ja asja etteotsa kutsuti ainult tugevad ja teguvõimsad — paremad saare rahva pojad.

Paralleelselt allüksuste loomisele algas ka koosseisu järjekindel sõjaline ettevalmistus õppuste ja teiste harjutuste korraldamise näol, kusjuures pandi erilist rõhku lahingõppuste ja laskeasjanduse peale. Et koha peal ei olnud teisi väeosi peale väiksearvulise Saaremaa maakonna rahvaväe ülema komando, tuli sagedasti õppuste ja harjutuste korraldamisel kokku puutuda mitmesuguste raskustega, sest kustki ei olnud võimalik saada õppeabinõusid ja kaitseväge praeguse korraga tuttavaid instruktoreid. Kuid ka sellest küsimusest saadi üle tolleaegse rahvaväe ülema major J. Kajakil lahkel vastutulekul, kes linna raioonide koosseisude ettevalmistamiseks lubas kasutada rahvaväe komandol olevaid väheseid jõude ja õppeabinõusid.

Et maa malevkondade organiseerimiskäiku kiirendada ja korraldada, kol.-leitn. J. Vende ise võttis ette üle-saaremaalise ringreisi, mis asja korraldamisesse maal andis uut energiat ja jõudu.

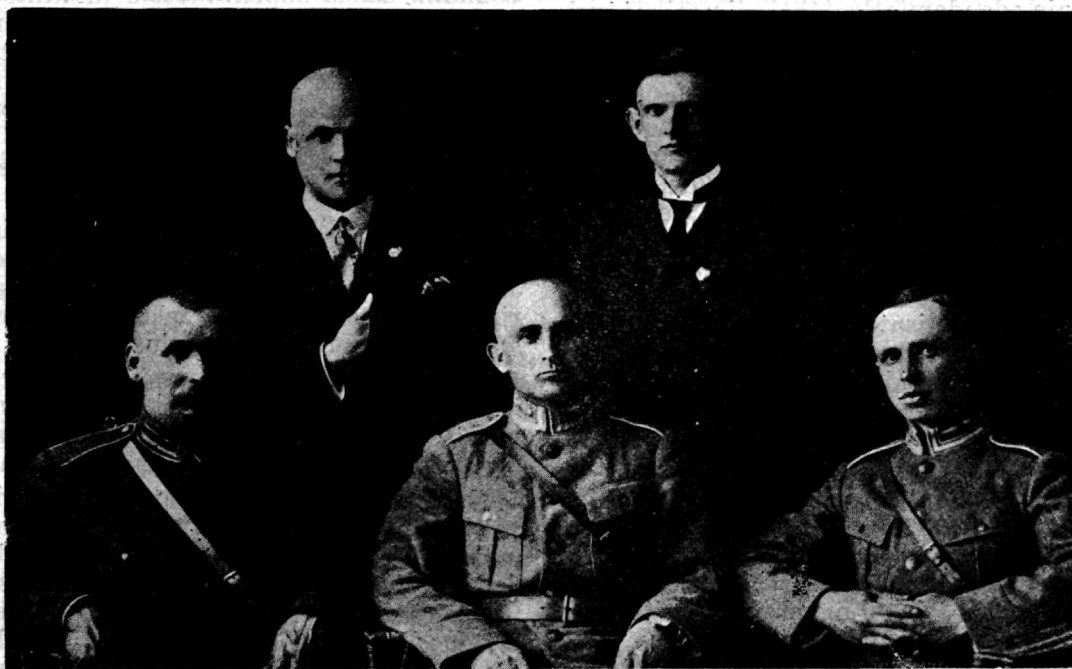
Liikmete koosseis kasvab iga päevaga. Juba vabariigi 7. aastapäeval — 24. veebruaril, malev võtab osa linnas korraldatud paraadist ligemale 400 kaitseliitlasega.

Kaitseliidu organisatsiooni põhikiri on vahepeal leidnud kinnitamist ning juba 29. märtsil 1925. a. avaneb võimalus malevkondade esitajate koosoleku ärapidamiseks. Koosolekust võtavad osa oma esitajate kaudu: Kuresaare I ja II, Sõrve, Kihelkonna, Leisi ja Valjala malevkonnad. Puuduvad esitajad Põide ja Muhu malevkondadest.

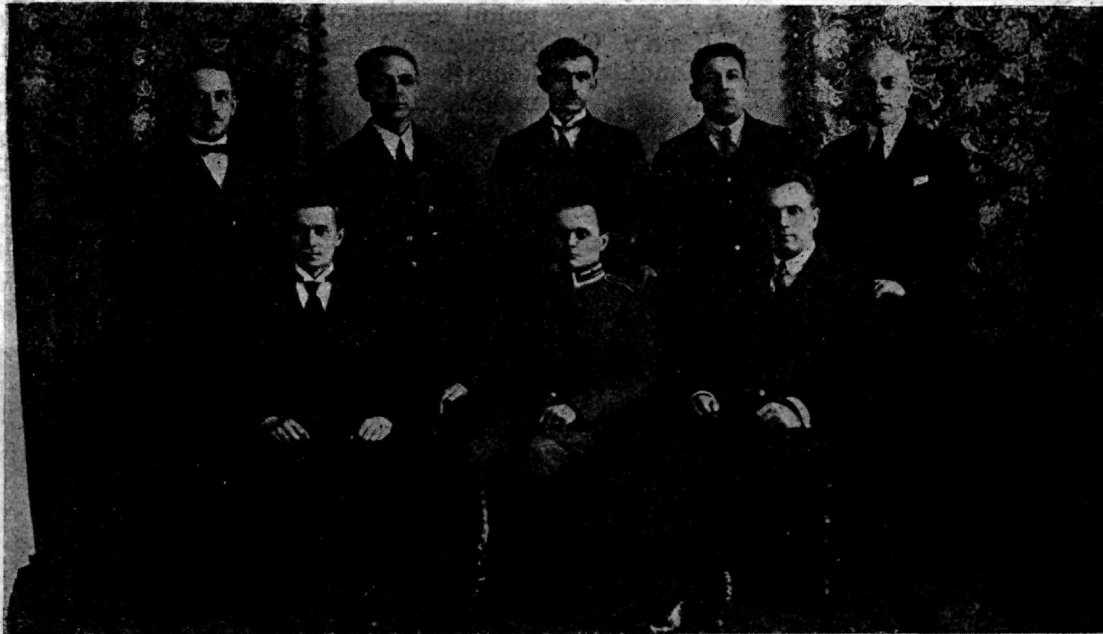
Üksmeelselt valitakse maleva juhatuse ja revisjonikomisjoni liikmed ametisse.

Kaitseliidu Saaremaa maleva naisorganisatsiooni juhatus. Istuvad vasakult paremale: juhatuses abiesimees pr. G. Aleksandroff, juhatuses esimees pr. L. Mikk, maleva pealik major R. Teiman. Seisavad vasakult paremale: kassahoidja prl. L. Kalm, kirjatoimetaja prl. M. Valdman ja juhatuseliige pr. K. Koel.

K. L. Saaremaa maleva Kuresaare malevkonna juhatus. Istuvad vasakult paremale: malevkonna pealiku abi Gottlieb Kukk, malevkonna pealik leitnant M. Mikk, kirjatoimetaja abi Armin Kingissepp. Seisavad vasakult paremale: kassapidaja K. G. Mikkel-saar ja sekretär res. n.-leitnant Otto Kaju.

K. L. Kuresaare II malevkonna 1925. aasta juhatusliikmed ühes revisjoni komisjoni liigetega. Istuvad vasakult paremale: juhatus liige A. Muddist, malevkonna pealik n.-ltm. A. Koel ja kassahoidja A. Kaal. Seisavad vasakult paremale: revisjoni kom. liige A. Mustel ja P. Salm; malevkonna pealiku abi n.-ltm. J. Ots, juhatus liige J. Berg ja revisjoni komisjoni esimees A. Velvelt.

K. L. Kihelkonna malevkonna Lämmada kompanii allüksuste pealikutega ja nende abide lühikeajalisest kursusest osavõtjad pealikud. Istuvad Keskel: 1) maleva instruktor n.-ltm. R. Nuust ja malevkonna pealik M. Oispuu.

Juhatusse valiti — B. Steinberg, A. Lemet ja A. Rauk. Kandidaatideks — P. Parts ja A. Sass.

Revisjonikomisjoni — A. Kaar, G. Sengbusch ja K. Lepik. Kandidaatideks — J. Mikka ja J. Tõll.

Nüüd, kus kaitseliidu Saaremaa maleva organisatsioonile kindel alus pandud, lahkus kol-leitn. J. Vende sõjaministri kutsel Saaremaalt, et asuda oma endiste otsekoheste kohuste täitmisele. Ajutiselt asub maleva pealiku kohuste täitmisele maleva pealiku abi A. Lepik. Vahepeal on rah-

Juunikuu algul külastab kaitseminister kindral-major J. Soots Kuresaart ja sel puhul korraldatud paraadist võtavad osa Kuresaare I ja II malevkonnad oma täies koosseisus. Kaitseministri kiitev otsus malevlaste kohta ergutab viimaseid veelgi energilisemalt tööle, et pooleliolevat organiseerimist viia võimalikult kiiresti lõpule.

Maleva ainelise seisukorra kindlustamiseks on 1925. aasta kestusel ühiselt Kuresaare I ja II malevkondadega pandud toime 2 suuremat pidu, 1 kinoõhtu ja 1 karbikorjandus. Üldiselt võttes maleva poolt kor-

K. L. Saaremaa maleva Kuresaare I malevkonna pealik ja Kuresaare malevkondade ja naiskaitseliidu ühendatud spordiklubi esim. leit. M. Mikk

Saaremaa maleva sekretär res. lpk. A. Kuskov.

K. L. Saaremaa maleva Kuresaare kompanii II rühma pealik res. n. leitnant Otto Kaju.

vaväe ülem major J. Kajak viidud üle Viljandisse. 15 aprillist 1925. a. peale asub Saaremaa maakonna rahvaväe ülema kohale major R. Teiman, kes võtab enda kätte ühtlasi ka maleva juhatuse. Sellest alates nii organiseerimise kui ka koosseisu ettevalmistamine läheb kindlate reeglite järele. Kevade saabumisega viiakse läbi talvel algatatud püsside proovimine ja laskeharjutused, mis vahetpidamata kestavad kogu suve. Igalpool, nii linnas kui maal, on malevlaste seas kibe töö — õpitakse ja harjutatakse, et aga võimalikult kiiresti olla valmis oma kõrge ülesande jaoks.

Esimese mai pühitsemisel malev võtab osa Kuresaares korraldatud jalutuskäigust Kuresaare I ja II malevkonnaga, kuna maalevkonnad esinevad kohtadel rongikäikudega iseseisvalt.

raldatud pidustused on leidnud suurt ja sooja osavõttu rahva seas. Suuresti on toetanud malevat aineliselt tema tegevuse juures mitmed kohalikud asutused, seltskondlikud ettevõtted ja organisatsioonid, millede esikohal püsivad Kuresaare linnavalitsus, Saaremaa maakonnavalitsus ja Saarte ühispank, ja kes oma lahke vastutuleku eest on teeninud ära soojemat tänu. Samuti kõikide kohapealsete ametasutuste, seltside ja organisatsioonide poolt on tulnud lahkesti vastu maleva tegevusele ja soovidele, mis kindlasti laseb oletada, et maleva mured ja rõõmud on ühtlasi ka seltskonna mured ja rõõmud.

Esialgelt tundus puudus relvadest, sest koosseisu kiire juurekasvu juures ei olnud võimalik kohe kõiki malevlasi sõjariistadega varustada, kuid aasta lõpupoole saadi

ka sellest puudusest üle ning detsembrikuuks juba oli relvastatud enam kui 85% kogu koosseisust.

Juba organiseerimise algpäevist peale on pöördud suurt tähelepanu spordiliikumisele malevlaste seas ning tegevuse esimesel poolaastal kutsuti ellu maleva spordiring, kelle peaulesandeks on malevlaste kehalise kasvatus arendamine ja edendamine. Kuid peab kahjatsusega konstateerima, et spordiliikumisele seni on sünnitanud tõsiseid takistusi spordiabinõude ja vastavate ressursside puudumine, kuid aasta lõpupoole on saadud üle ka sellest ning on loota, et järgnev tegevusaasta juba toob asjasse paranemist.

Maleva keskpunkti — Kuresaare linna ja ümbruskonna naistegelaste soovidele vastu tulles aasta lõpupoole maleva juures kutsuti ellu naisorganisatsioon, missugune juba oma loomispäevil koosseisu poolest muutus tähelepanuvääriliselt arvurikkaks, mis on kindlaks pandiks, et saarte naisrahvas oma enamuses tunneb soojalt kaasa oma riigi ja rahva julgeoleku kindlustamisele. Elulisest vajadusest tingitud tuli tähelepanu pöörata ka oma orkestri loomisele ning seni on korda läinud koondada asjaarmastajate gruppi. Kuid raha ja asjatundjate puudus pole seni veel lubanud üle minna laiemale tegevusele.

Kaitseliidu põhimõtete selgitamiseks ja levitamiseks rahva seas on kutsutud ellu maleva propagandaosakond maleva pealiku abi otsekoheisel juhatusel. Osakonna poolt on moodustatud tuntavamaist ja tähtsamaist kohalistest seltskonnategelastest 14-liikmeline kõnelejatekogu.

Malevlaste sõjalisele tegevusele ettevalmistamises on tehtud ära põhjanev töö ja rahuldavalt läbi võetud pool õppekavast.

Siinkohal tuleks ära märkida, et õpustekorraldamisel osutus suureks takistuseks maleva instruktori puudumine. Küsimus seisis aasta kestusel lahendamata neil asjaoludel, et instruktori kohale ei leidunud sündsat kandidaati. Uue aastaga on lahendatud ka see küsimus, mis annab võimaluse jätkata tööd igasuguste takistusteta.

Heites pilku aasta tegevusele, võib rahuldustundega konstateerida, et suurem osa organiseerimise ja põhjanevast tööst on tehtud, mis vastuvaidlemata laseb oletada, et juba lähemate aegade möödumisel kaitseliidu Saaremaa malevast kujuneb

säärane tugev reaalne jõud, kelle ees riigi ja rahva nii sisemine kui ka väline vaenlane peab tundma aukartust.

Kuid tehtud töö ja saavutatud tagajärjed ei tohiks tuua asjasse seisakut, vaid saarte rahvale omase visadusega tiivustatult tuleb kindlasti edasi minna, milleks järgnevad tegevusaastad loovad soodsaid

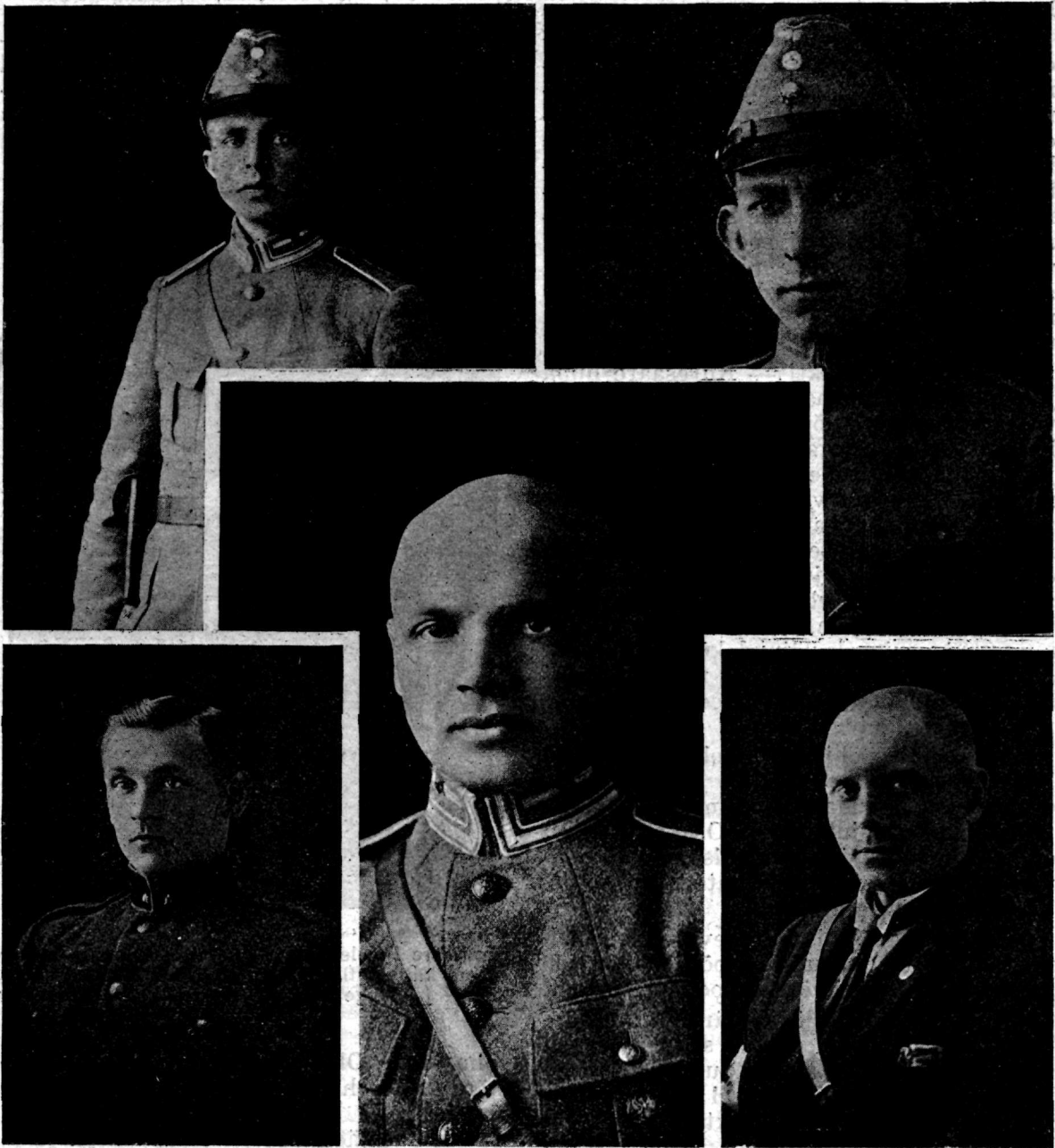

Kuresaare I malevkonna Upa-Lilbi kompanii kõige vanem kaitseliitlane Muratsi jaopealiku abi Juhan Kahm ja kõige noorem kaitseliitlane Voldemar Tornberg.

võimalusi. Olgu malevlaste alaliseks eesmärgiks põhimõte — üks kõikide, kõik ühe eest.

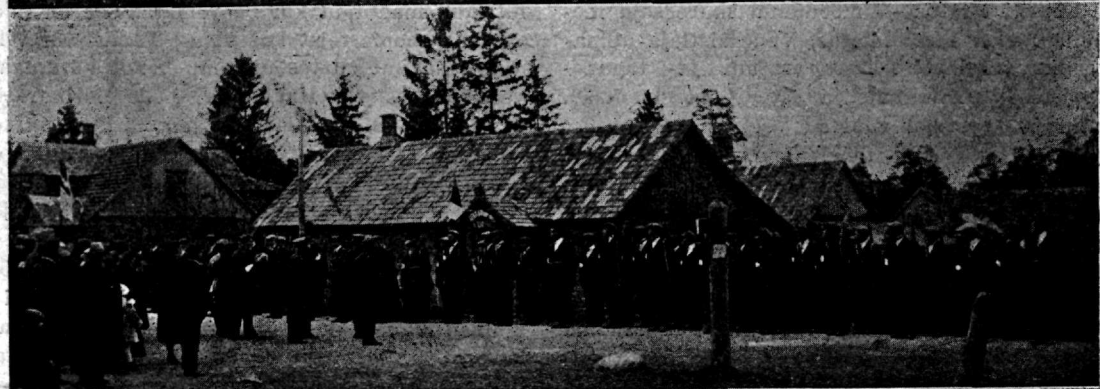
Nii käsikäes töötades, kus isa ja poeg, ema ja tütar on väljas ühise aate eest, on Saaremaa malev jõudnud välja oma esimese aastapäevani.

Saagu see päev ka malevlastele tõsiselt pidupäevaks, päevaks, millal iga kaitseliitlane võib endale ütelda — olen oma isamaa ja rahva julgeoleku kaitseks ja heakäekäigu kindlustamiseks suuresti kaasa aidanud.

Ülal: Vasakul — k.-l. Saaremaa maleva Kuresaare I malevkonna Upa-Lilbi kompanii pealiku abi ja Kuresaare I malevkonna juhatuse liige Armin Kingisepp. Paremal — k.-l. Kuresaare I malevkonna kaitseliitlane A. Vuks.

All: Vasakul — Saaremaa maleva instruktor n.-lt. Rudolf Nuust. Keskül — k.-l. Saaremaa maleva Kuresaare I malevkonna juhatuse liige ja Kuresaare kompanii pealiku abi Karl-Gustav Mikkel-saar. Paremal — Kuresaare I malevkonna Upa-Lilbi kompanii Vaivere rühma pealik Gustav Koppel.

1) Leisi malevk, aastap. I. V. 26. puhul muusikaga jalutuskäik läbi Leisi alevi. Ees Leisi kompanii, järel Pärsama kompanii. 2) Major Teiman peab paraadi-kõnet. 3) Leisi kompanii paraadil. 4) Saaremaa maleva ratsarühm Vabariigi 8 aastapäeva paraadi marsil.

Jalgrattamatk Saaremaal.

Saarestik.

Inimene otsib alati ilu. Ning rohkem leiame seda mitmekesisuses. Pühajärv on seepärast püha, et ta on ilus, kuid ilus on ta seepärast, et temas on saari. Seepärast, silmitsedes maade ja merede kaarte, silm jääb tahtmatult peatuma ikka nendele kohtadele, kus on mitmekesisust. Nii on nende ridade kirjutajale alati Soome randa piiravad „saaristod“, Norra fiordid ja Kreeka Ägeia mere arkipelaag mananud esile unistusi ja kujutlusi.

Ilus, kõlav sõna on „arkipelaag“. Kuid ka meil on olemas oma „saaristo“, oma arkipelaag. Kui Rohukülas istuda laevale, et sõita Kuresaare, siis näed seda. Pole seal küll tihedalt merest väljaulatavaid kivimägesid ladval kasvavate mändidega ja nende vahel asuvate suvilatega, nagu seda tunneme Rootsi skääridest, kuid on silmapiiril alati neid. Kas näed Hiiumaad, Muhumaad, Saaremaad ennast või Abruksa saart, kuid ilusad nad on, kui vaatad neid üle laia veelagendikku. Ja nende vahel asuvad „laiud“! Otsekui rohelised oasid hallis veekõrbes. Kui nende vahel purjetavaid laevu, jahte ja kalapaate juba küllalt oled silmitsenud, siis ei jää tulemata veel teinegi üllatus — möödunud suure sõja merelahingu elav meeletuletus, Vene ristleja „Slava“, mis sakslastest sissepiiratuna ja tagaajutatuna jooksis madalikule ja „tegi enesele otsa“. Mastid ja korstnad vahivad veel praegu veest välja ning köidavad tähelepanu, sest harilikult ajad ega sündmused ei suuda raiuda oma jälgi mere rahutule pinnale, kuid nii on ometigi keset merd monumentaalne mälestusmärk nendel rannadel olnud suurtele võitlustele.

Ammu olin unistanud näha Saaremaad. Nüüd olin seda teostamas. Inimene peab tundma maailma, kuid kõige enne peab ta õppima tundma oma kodumaad. Niisugune oli mu vaade ja seepärast tundsin suurt rõõmu, et pääsen kord Saaremaale, mis on ju meie kodumaa eraldatum ja mitte alati kättesaadav osa.

Kuresaar.

Teda tuntakse laialt meie paremana suvitusslinnana. Neile, kes harjunud Piritas, Narva-Jõesuu, Pärnu või Toila mererannaga, see näib mõistatusena, kuidas suvitusslinn merest nii kaugel, ja rand pole sealgi suurem asi. Kuid siia nad tulevad kõik kokku heameelele, ükski suvitaja ei ütleks ära. Kaugeltki kõiki ei meelita tervismuda, sest meil on ju terveid kodanikke ka. Kuid pikapeale taipad, milles seisab Kuresaare võluvus: see on Kuresaare õhk. Näib nagu oleks seda siin mitu korda rohkem kui mujal, mitu korda puhtam on ta, taevasina palju korda süga-

vam. Ning eriline rahu valitseb siin, laiaast maailmast väinadega eraldatud maaosal. Ning midagi ei puudu siin, mille järele võiks tekkida igatsus. On hästi alal hoidunud keskaegne piiskopiloss, mille värvatest üle astudes tunned end olevat haaratuna keskaja romantilisest õhust. Need piinakambrid, vangikongid, vapisaalid, sisseüritatud rüütli tuba jne., — ilma selleta Kuresaar oleks ehk nagu liig pisike. Kuid peale selle Kuresaares võib õhtuti kuulda korralikku muusikat, istudes korraliku laua juures või jalutades korralikult. Ning sellest tulebki, et sügisel Kuresaarest suvitajad tulevad tagasi tervetena, rõõmsatena ning ihkavad sinna tagasi.

Kuid minul oli teine matkasiht. Maad tahtsin näha, salapäraselt Saaremaad, millest kuulnud nii mõndagi. Tahtsin õppida tundma seda maad, kust sirguvad meie tublimad meremehed, kus on loodud jõuküllased. Saare rahvalaulud ja Suure Tõlli lood.

Sõrvemaa.

Ning istusin ühel ilusal õhtupoolikul jalgrattale, et kihutada Sõrvemaale. Harilikult meie maal jalgrattasõit on vaevaline töö, kuid Saaremaal on see kerge lõbu. Pole kuski meie maal nii häid maanteid kui Saaremaal. See on midagi sootuks hoopis teist kui Viru-, Tartu- või Viljandimaa savimülgastes uppumine, või Võrumaa liivakallakutes või Harjumaa soode poris rattaga rüselemine. Sõida edasi või tagasi, ikka on tundmus nagu jookseks jalgratas pärimäge alla. Sile, tasane, kõva kui asfalt on Saaremaa maantee. Nii ei jõudnud palju veel lootagi, kui juba jõudsingi Sälmele.

Seal on see maakitsus, mis ühendab Sõrvemaad Saaremaaga. Künkalt ongi näha meri kahelpool kitsast maariba. Siin muutub juba ka loodus. On märgata tunduvalt lehtpuude ülekaalu. See aga ei ole juhuslikkusest tingitud, vaid oleb siinsest merekliimast. Kuski elumaja ees märkan imelikku lehtpuud, missugust siiani pole näinud. Vaatan — tüvi iseäralik hall, lehed kõvad kui plekist. Peremees seletab, et see olevat „puuguse“ puu, mõni nimetavat ka paakpuuks. Egas neid puid igal pool ei kasvavatki, seletab mees targalt, see olévat Sõrvemaa „oma“ puu. Iga võõras katsuvat Sõrvemaal neid puid näpuga, ütlevat, et küllap see olevat püksipuu ning pistvat mälestuseks mõne lehe taskusse. Metsades olevat neid ka küllalt.

Huvitav on Sõrvemaa suure maailmasõja mälestuste poolest. Siia ehitasid venelased suured patareid Riia lahe kaitseks. Sõrve-Sääre tuletorni läheduses on nende jäänused näha. Mõnekümne kilomeetri kauguses paistab Kuramaa rand Domesnesi, Pitnaga ja Skigrage tule-

tornidega. (Seal siis asuvadki need liivlased.) Soodus on siit kaitsta sissepääsu Riia lahte, Raske oleks siit korraliku kaitse puhul läbi pääseda. Kuid kohalikud elanikud jutustavad oma sõjaelamustest umbes nii: Tulid venelased siia sõja ajal. Ehitasid kõigest jõust, matsid ilmaaegu hulga raha maha. Pärast tapsid ohvitserid ära, pidasid igapäev koosolekuid ja kui sakslased tulid, siis need peksid puruks kõik. Venelased lasid jalga nii mis võisid. Sakslastele andis hulgaks ajaks tööd sõjasaagi äravedamine. Oli üks imelik jant kogu see venelaste sõdimine, kus seda hirmu, kui sakslased nende pärast meie külasid hakkasid pommitama.

ta oma eluajal näinud ühtki linna, oma maakonnalinnas — Kuresaareski — pole ta käinud. Kui kuulis, et olen Tallinnast, siis eit tõmbab otsaesise kortsu, nagu püüaks tuletada meele, kas on kunagi mõni ta poegadeest rääkinud midagi Tallinnast, kas on ta selle linna nime kunagi kuulnud. Ei vist küll, sest eit ei tea Tallinna linnast midagi.

Kihelkonna ja Vilsandi.

Saaremaa on vaene alevite poolest. Kui Mulgimaal on nad koguni linna suurused nagu Põltsamaa ja Tõrva, siis Saaremaal on neid vaid

Saaremaa maleva Kuresaare II. malevkonna Kärle kompanii kaitseliitlased.

Öömajal olles ajan juttu vana pereemaga. Oi, küll ta teab jutustada laiaist maailmast. Üks poeg olevat viimase kirja saatnud Inglise laevalt Nagasakist. See linn olevat Jaapanimaal. Teine poeg olevat mõnda aastat juba Kalifornias; see olevat Põhja-Ameerikas. Peale selle olevat olemas veel ka Lõuna-Ameerika, kuid tema poeg olevat ikka selles Põhja-Ameerikas. Kolmas poeg rändavat Norra laevaga madrusena mööda maailma meresid, olevat hiljuti olnud Kairos ja Punasel merel, seal samas, kust vanasti Mooses oma juudaravaga kuivalt läbi tuli. Pikalt jutustab eit tiigritest ja madudest, otsekui oleks neid oma silmadega näinud igapäev. Kuid eit on lihtsalt õppinud pähe oma harva koju kirjutavate poegade jutustused, ning neid jutustusi laseb ta igapäev silmist mööda, kui istub vaikselt toalävel, käes sukavardad. Sealjuures pole

kaks väikest — Kihelkonna ja Leisi. Kihelkonnale läheb iga matkaja, sest sealt kaudu pääseb Vilsandi saarele. Vilsandi saar aga — sellest räägime pea.

Avaneb silmle nagu tükike arkailist Eestit, kui oled teel Salme poolt Kihelkonnale. Harva on kohti kodumaal, kus veel tarvitatakse Eesti rahvariideid. Neid oleme harjunud nägema Setumaal, Muhumaal, Ruhnu ja Vormsi rootslaste juures. Kuid siin üllatud tõesti, kui näed teede ääres rahvariideis mehi ja naisi „rugi õsumas“. Omapärased horitsontaaljoontega värviikkad seelikud — see kõik on siin püsinud alles igapäevasena, kuna see „suurelt maalt“ on juba amugi kadunud. Lahked ja sõbralikud on need saarlased, selles veendud kas või nende rättide lehvitamisestki, millega nad võorast rändurit kaugele saadavad.

Kihelkonna on enam-vähem alevi laadi paik. On oma kauplused, apteek ja kirik jne. Asub ilusa mereranna läheduses. Maailmasõja ajal oli venelastel seal oma merelennujaam, nüüd on need angaarid tühjad. Huvireisijad ei ärata Kihelkonnas kellegi uudishimu, sest seal käib neid ühtelugu. Hooajal luuakse nende Vilsandi ja tagasi toimetamiseks kaunis regulaarne ühendus jahtidega. Esimest niisugust juhust kasutasin muidugi. Asusime hulgakesi jahile ning sõit läks lahti.

Saarlased on sündinud meremehed. Purjekaga ümberkäimises on isegi naised küllaltki

oma kodu ülespidamiseks ja kordaseadmiseks läkitavad kaugelt maailmast teenitud raha. Kes Vilsandi inimestest pole käinud Inglismaal, Ameerikas või Itaalias? Ümber maailma reisinuid on seal ka. Iga vilsandlane sünnib meremeheks ning selleks õpitakse inglise keel juba lapsepõlves selgeks. Kogu saare rahvas räägib kaht kohalikku keelt — Eesti ja inglise. Tublised meremehi austatakse ja hinnatakse seal väga — nende jaoks on isegi tubliduse kraadi nimetused olemas nagu: merehunt, merekaru, mere-tiiger, merelõvi ja see viimane, kõrgeim aste — merekurat! Merekuradiks saada pole kerge. Sel-

K. L. Saaremaa maleva Sõrve malevkonna Torgu kompanii enne õppustele minekut. Istuvad vormiriietes: malevkonna päalik n.-lt. J. Krent ja maleva instruktor n.-lt. R. Nuust.

vilunud. Seepärast vastupuhuvast tuulest hoolimata jõudsimme keeruliste ristlemiste järele peagi Vilsandi kivisele rannale.

Vilsandi on meie vabariigi kõige läänepoolsem tipp. Kui meie vabariik üldse on väike, siis Vilsandis tunned küll, et Irboska või Vasknarva on ikkagi kaunis kaugel. Mitme päeva teekond.

Ligemalt saart tundma õppides näed, et selle kivise saare viljakaks tegemiseks on nähtud hulk vaeva. Kivid on põldudest koristatud, neist on laotud kõrged ja laiad vallid ümber põldude. Majades on raadio, klaverid, grammofonid, laual eesti- ja ingliskeelsed raamatud ja ajakirjad. Selgub, et selle saare „ülesehitamine“ on sündinud väljamaa kapitaliga. Seda nüüvisi, et just siit saarelt tulevad need maailma parimad meremehed, keda kaptenitena ja tüürimeestena võib leida isegi maailma suurimatelt laevadelt, kes

leiks peab olema sõitnud läbi kogu maailma, kannatanud palju laevaõnnetusi, ehitanud palju suuri purjekaid ja üldse peab olema mees, kes oskab valitseda mere üle ja kes suudab teda võita.

Vilsandi huvitavamaks osaks on tuletorni ümbrus. Seal tegutseb meil väga populaarne merelindude sõber Toom, kelle hoolitsusel tuletorni ümbruses asuvad laiud rikkalikult kihavad merelindudest, ka väga haruldastki. See on omapärane lindude paradüüs, nagu on Abruca saar lillede paradüüdis. Minu seakoleku ajal olid linnud juba ära rännanud.

Vilsandi on olnud kenaks suvituspaigaks ka meie kunstnikkudele ja kirjanikkudele. Seal on viibinud kadunud kunstnik K. Mägi, kirjanik A. Kitzberg j. t.

Kihelkonna lähedal asub ka Tagalaht. Sealt-

samaest tuligi maale esimene Saksa dessant. See kitsas laht löikab pikalt maasse. Ta vaiksed, metsaga kaetud kaldad omandavad kütkestava ilu. Kuid tüht iseloomulikumat Saaremaa joont võib tundma õppida just siin. See on suurem purjekate ehituspaik Pärnumaa Kabli küla kõrval. Parajasti oli seal käimas uue, valmissaanud purjekate merre upitamine, mis iseenesest on saarlastele suur püha, sest iga uus purjekas on uus rusikas vihase mere silmale, on uus ahel ta jalgale. Seda ei võinud jätta vaatamata. See toiming on sedavõrd huvitav ja omapäraste, mereäärse rahva kommetega seotud, et kuivamaa ini-

tähtsaks meresadamaks. Saarlased olid ju kardeavad meresõjalased. Hansa kaupmehed hoidsid Saaremaa rannast hirmuga eemale, kui nad Suure Novgorodiga kaupu vahetasid. Ega julenudki nad enne astuda siia maale, kui leidsid üles veidi naiivima suguharu — liivlased. Kihelkonna sõjalisest minevikust annab tunnistust veel Kihelkonna maalinna paik, millel kasvab tihe männimets. Maalinnast pole palju midagi säilinud. Vaid ringikujuline liivaküngastik on sellest jäänud alles. Ta oligi teise järgu tähtsusega maalinn, kuna saarlaste peakindlused asusid sisemaal — Valjala ja Maapersaare.

Leisi malevkonna allüksuste pealike kursus 20.—23. III. 26. Istuvad keskel malevkonna pealik A. Sèppel ja maleva instrktor n.-lt. R. Nuust.

mene seda vaevalt suudab kujutella. See on seotud päevase raske tööga, õhtuste tantsupidudega. Kogu ümbruskonna rahvas kogub seda vaatama. Muidugi tapetakse seks juhtumiseks nuumhärj ja keedetakse suur hulk kanget Saaremaa õlut. Suur, raske, mitmemastiline purjekas on ehitatud veerevatele palkidele. Tema edasinihutamiseks ehitatakse kõrvale kõiksugused keerulised värgid, mille töötamapanemisel raske purjekas nihkub sentimeetrite viisi edasi. Kui vahel õnnestub ja purjekas korraga nihkub kas või sammugi edasi, no siis on rõõm suur. Niiviisi töötatakse hilisõhtuni ning siis algab pidustus. Ning kui see on mitmepäevase töö järele pääsenud ujuma, algab töö seda kibedamini teise purjeka kallal, sest pooleli ehitusel on neid korraga mitu.

Kihelkonna on juba vanadel eestlastel olnud

Leisi.

See on Saaremaa teine alev, kuid vaevalt väärib ta seda nime oma suurusega. Väike on ikkagi. Kuid on suveti elavam kui Kihelkonna, sest siit käib Triigi sadama kaudu laevavahendus Haapsaluga. Triigi sadam — seda õieti polegi. Laev jääb rannast tüki maad kaugel ankrusse ning paadimees tassib inimesed laevale ja mahatulejad maha. Tormise ilmaga on see kaunis raske. Arukamad leisilased unistavad sadama ehitamisest ja autobustega Kuresaarega ühenduse loomisest, mille sündides Kuresaargi saaks kiirema ühenduse Haapsaluga ning oleks võimalik ka igapäev saada suurelt maalt posti.

Leisi ümbruskond oli oma ajal suurte sündmuste tallermaaks. Aastal 1206 tuli Daani kuningas Valdemar II suure väega Saaremaale. Et tal korda ei läinud saarlaste sõjalist jõudu

murda, ehtas ta praeguse Leisi alevi lähedale suure puulossi. Et aga ükski tema sõjameestest puulossi ei julgenud jääda, põletasid daanlased selle ise maha. Aastal 1222 ehtasid daanlased siia kivilossi, kuhu kuningas Valdemar lahkudes jättis meeskonnaks umbes 500 sõdurit. Kuid kohe peale Valdemari lahkumise tehti loss sõjake saarlaste poolt maatas kõige 500 Daani sõduriga. Selle kivilossi jäänused on praegu veel Maasi mõisa juures näha.

Leisi ja Karja vahel on ordulossi Sonneburi (zur Sühne-burg'i) varemed. Selle lossi tekkinine on seotud Saaremaa ajaloo kurvema sündmusega. Kui suure Harju mässu järele ka Saaremaal puhkes lahti mäss, tuli ordumeister Dreylöwen 1345. aastal suure väega saarlasi alla suruma. Pealahing Saksa raudrüütlite ja saarlaste vahel sündis Maapersaare maalinna juures, kus saarlastele õnnetus lahngus ordurüütlid tapsid maha 9000 meest. Selle järele pidid saarlased uuesti sundkristluse vastu võtma. Et sakslased sõjakate saarlaste keskel end kuigi julgetena ei võinud tunda, tegid nad võidetule tingimuseks, et need peavad patu kahetsuseks ehitama Saksa meistrite juhatusel sakslastele kindla kivilossi edaspidiseks varjuks võimalikude saarlaste mässude vastu. See sündis, ja nii sündiski Sühneburg ehk Sonneburg.

Karja kihelkonnas asuvad ka vanade saarlaste suure maalinna — Maapersaare varemed, mis, nagu nüüdne Harjulaste Varbulagi, tiheda metsaga on kaetud.

Valjala.

Üksikud vanade eestlaste maalinnad on hoidunud niivõrd, et nad veel nüüdki lasevad aimata eneste omaaegset iseloomu. Need on Otepää, Soontagana, Varbula ja — kõige monumentaalsem neist — Valjala. Üksi Valjala maalinna vaatamiseks maksab sõita Saaremaale. See asub Valjala kiriku lähedal, kesk iseloomulikumat kesk-Saaremaa maastikku. Lainetaolise kadakannõmme keskelt paistab juba kaugelt silma suur roheline küngas. See pilt on niivõrd mõjuv, et eriline ärevus asub rinda sellele meie muistsete võitluste vägevamale mälestusmärgile lähenedes. Kunagi olid ta vallid äkilised, kuid nüüd ei tee enam mingit raskust ta vallile minna. Ning sellelt vallilt (veel nüüdki küllalt kõrgelt), näed ovaalkujulist linna aset. Kaevusalvedki on veel näha, kuid ta on nüüd täidetud kividega. Linnaplats on läbiastatud kahe risti käiva kraaviga, kuid see pole vanast ajast, see on hilisemate uurijate töö. Kõik need vallid on ehitatud paekivist, mida veel praegugi karjapoisid vallilt alla veeretavad. Vallilt pilku kaugemale saates, näed kaugemal künkaid. Needki on meie esiisade kätetöö. Need on Valjala maalinna eelkindlustused. Mõned neist kannavad praegugi veel Torni või Tornimäe nime.

Eriti huvitavad neist on muistsete eelkindlustuste jäänused praeguse Valjala surnuaia taga.

Lahkudes Valjalast pead ühtelugu heitma pilku tagasi selle esivanemate suurema ehituse jäänustele. Sa siiski, kui ta juba silmist kadunud, tunned ta pilku enesel, tunned, et esivanemad selle maalinna ehitamise raske töö juures on pannud sellesse ka osa omast surematust hingest, mis meile räägib oma salapärasel keelel, mis meile alatasa kordab, et meiegi peame mõistma oma maad ja vabadust nii kui mõistsid seda need, kes olid eestlased ja selle maa peremehed enne meid. See on esiisade manitsus käesolevale põlvele, et meie hindaksime haudavarisenud kangelaspõlvede töid ja töökspidamisi.

Minge vaatama Valjala maalinna!

Kaalijärv.

Saaremaa looduse iseäralduseks on ta Kaalijärv. See asub Loona mõisa pargis. Arvatavasti kuid ka nähtavasti on ta eelajaloolise tuld purskava mäe kraater. Seda tunnistavad ta kõrgete kallaste paekihid, mis murtud altpoolt üles. Ning pole sugugi see harilik org, mille põhjas asub Kaalijärv. Kõik annab siin tunnistust, et see org ja järv on tekkinud teisiti. Veepind Kaalijärves ei olene sugugi vihmasadudest. Kuid kord on ta kõrgem kord madalam, veepind tõuseb ja langeb ise oma tuju järele. Oletatakse järve põhja ühendust maapõue sügavate veesoontega.

Loodus selles vaiksuses orus, kuhu tuuled ei pääse, on otse lõunamaaline. Vaid üks kuusk leiab siin aset saarepuude, sarapuude, vahtrate pärnade ja muude lehtpuude keskel.

Suured päklapuud kasvavad läbipääsmatute võsastikkudena äkilistel kallastel. Et Kaalijärve ümbrus iseenesest moodustab Loona mõisa pargi, siis ei puudu kallastikkudel ka kõnniteed ja muud korraldava töö tagajärjed. Kuid vaevalt inimese käsi suudab midagi lisada Kaalijärve omapärasele ilule. Ta oleks ikkagi ilus omas harulduses, kui ta ka asuks sügavas metsas või mõnel mahajäetud maa-alal. Ta on suurte maapõue jõudude töö, millele inimesed vaevalt suudaksid seada kõrvale midagi väärilist.

Kaarma.

Saaremaal on ka oma maapõue varandused. See on nimelt Saaremaa Kaarma marmor. See pole just kõrgevärtusline, kuid seda tarvitavad siiski skulptorid mälestusmärkide ja kujude raiumiseks. Kaarmas on suur marmorimurd ning ühenduses sellega on seal ka hauristide raiumise tööstus.

Kaarma kirik on omapäraseim Saaremaa kirikuist. Suur, raskepärane Gooti stiilis ehitus. Kui mälestustes öieti oskan võrrelda, siis sarna-

neb ta mõneski joones Võnnu kirikule Tartu- maal. Kuid üldiselt Kaarma kirik on nii väliselt kui seesmiselt huvitavamaid meie maal.

Ka Kaarmas on vana maalinna jäänused. Maalinnade rohkus Saaremaal näitab meile, et vanasti, kui meie suuremad vaenlased asusid läänes, siis just saarlastel oli suur osa täita meie maa kaitseks. Ja nad täitsid selle oma üles- ande suurepäraselt, sest mitte mere poolt ei val- lutatud Saaremaa, vaid suuremaa poolt, siis kui saarlased juba igalt poolt olid sisse piira- tud. Ajaloost leiame andmeid tookordsete saar- laste suure merelaevastiku kohta. Teame nende suurtest merelahingutest Gotlandi juures, Väina jõe suus ja Koivajöel. Samuti on teateid nende suurest sõjakäigust Rootsimaale, kus nad hävi- tasid Sigtuna linna ning töid võidumärgina kaa- sa selle rikka linna hõbevärvavad. Need on vaid üksikud leheküljed Saaremaa kuulsusrikkast

ajaloost. On teada, et neil olid oma korralikud sõjasadamad, kus sõjalaevad seisid alati lahingu- valmis, oli oma korralik rannavalveteenistus ja side, mille kaudu igast silmapiirile ilmuvast lae- vast lagunes kiiresti teade üle maa. See kõik annab meile tunnistust saarlaste tookordsest kõrgest arenemispinnast.

Nüüdne Saaremaa on väikne. Tehakse suurt tööd, et kehva põldu muuta viljakaks, ehitatakse purjekaid mererandades, püütakse kalu. Kuid kõige juures on märgata suurt tungi edenemise poole. Nagu kogu Eesti, nii on ka Saaremaa vaba kõigist võõraist rõhujast, kelle vastu sõdides saarlased omal ajal pidanud valama nii palju verd. Kuid usume, et kui veel keegi võõras tuleb eksitama saarlasi nende rahulikus ülesehitavas töös, siis saarlaste vana vägevus uuesti ellu ärkab.

A. J-r.

Eesti esimese riigivanema külaskäik Ruhnu saarele.

V. Neggo.

R u h n u — saareke keset Riia lahte, 6 klm. pikk, 4 — lai, liivane põhi, kaetud okaspuu metsaga; elanikud — põlised rootslased; mehed pikad ja sihvakad, hal- les, omakoetud ja -valmistatud ülikonnis, kuue servad ja taskud musta paelaga pa- listatud, jalas hülgenahast pastlid, peas kaabu või müts; naised lühikesed, peene kehaehitusega, näod ilusad, kannavad tu- medaid rahvariideid, peas isemoodi val- ged, pitsidega kaunistatud tanud. Ela- nikkude üldarv umbes 270—280. Mehi rohkem kui naisi. Eluülespidamist teeni- vad ruhnulased kalapüügi ja hülgekütti- misega. Naised harivad kodus põldu, kuid põllud on väiksed, harimisviis mahajää- nud ja saak seetõttu õige armetu. Kuid siiski on ruhnulaste hooned võrdlemisi suured ja avaldavad jõukust — hülgeküt- timise tagajärg, mis annab head tulu. Ko- duseks keeleks on ruhnulastel — vana Rootsi keel, kuid mehed kõnelevad ena- masti kõik veel Eesti ja Saksa keelt. On ka neid, kes peale selle veel mõistavad kas Läti, Vene, Soome, Inglise või isegi Prantsuse keelt. Nägin isiklikult kord 1913. a. suvel Kuresaare kuursaali rõdul üht Prantsuse abielupaari koos Ruhnu pe- rekonnaga vahuveini joovat ja isekeskis — P r a n t s u s e k e e l t kõnelevat. See võrdlemisi laialdane keeleoskus on seleta- tav sellega, et ruhnulased tublide mere- meestena tihti kaunis kaugel maailmas

ringi uitavad ja et neil, kui looduselastel kunagi, on hea keelteõppimise and.

Olgu need lühikesed märkused antud sissejuhatuseks ja ruhnulaste elu-oluga tutvustamiseks, — kuid nüüd asugem teemile.

* * *

Ühel ilusal juulipäeva hommikul 1921. a. suvel asusime Kuresaare jahtklubi sa- damas Tallinnast tulnud mootorpaadile, et alustada sõitu tol ajal diplomaatilistes läbirääkimistes Lätiga tihti-nimetatud Ruhnu saarele. Eriti meie esimene riigi- vanem hra K. P ä t s soovis tutvuneda selle paljunimetatud saarekese maastiku ja elanikkude olukorraga, mis otstarbel öieti sõit ette võetigi. Riigivanema saat- jate hulgas näeme ka ta venda hra V. P ä t s i, riigikogu liiget hra J. S e l j a - m a a d, meie praegust saadikut Lätis, Tallinna reaalkooli direktorit hra N. K a n n i, prof. dr. med. A. P a l d r o c k i ühes abikaasaga ja veel mõnd daami ja härrat.

Sõit algab ilusa ilmaga ja heas mee- leolus. Möödub R o o m a s a a r e sadam ja A b r u k a saar. Saaremaa rand kaob vaatepiirilt. Möödub tund ja kaugel ees kergib silmapiirile tume vine, mis aega- mööda selgemaks muutub. See ongi meie siht — R u h n u s a a r. Juba võib sellel

näha tihedat metsa, lõuna-läänepool kaldal ääres kahemastilisi ruhnulaste laevu ja veel rohkem lähenedes võib Ruhnu saare kaldal silmata isegi hallis riides mehi, kes nähtavasti meie lähenemist on märganud ja uurival pilgul meid jälgivad.

Maanduda Ruhnu sadamas on võimatu, selleks on seal vesi meie mootorpaadi jaoks liig madal, ka seal, kus seisavad mehed, on kaldale lähenemine võimata.

Ronime varisevat liiva mööda künkale, astume metsa, millest läbi ilus teerada külla viib.

Oleme hra Seljamaaga ühe ruhnulasist enda keskele võtnud ja püüame talle selgeks teha, missugune kõrge külaline ta kodumaad vaatama on tulnud. Seletame küll nii ja naa, kuid ruhnulane ei mõista meid.

„Mis see riigivanem on?“ küsib

Ruhnu talu.

Et kaldale pääseda, peame sõitma ümber saare põhja-läände ulatava neeme ja põhja poolt saarele lähenema.

Siin asuvad põlenud silla jäänused, mille juure mootorpaadi juhime.

Lagunenud sillal ootavad meid kolm vanemat ruhnulast ja silmitsevad meid uudishimulikkude pilkudega. Nad teretavad meid lahkesti, kuid siiski tagasihoidlikult. Vaja esiteks selgeks teha, mis külalised need on, eks siis juba näe kuivõrd neid usaldada tohib.

Astume sillale ja sammume ettevaatlikult jalale tuge otsides kaldale. Meie ees kergivad tuiskliiva künkad, mõnesaja sammu kaugusel algab mets. Kuna ruhnulaste küla asub saare teisel kaldal, kus leidub pisut põlluharimiseks kõlbulikkumaad, siis asume meie kolme ruhnulase saatel sinneriigile tee.

ta uuriva pilguga hra K. Pätsi silmitsedes.

„See on Eesti riigipea,“ vastame talle.

„Aga, mis see riigipea on?“ kõlab uus küsimine.

„Vaadake, teil on ometi külavanem.“

„Jah, on, see on Steffens.“

„Nojah, nagu teil Steffens on külavanemaks, samuti on Eesti riigivanemaks see härra seal.“

„Aga, kuidas võib siis riigil olla külavanem, riigil on ometi keiser.“

„Mõnel riigil on riigipeaks, kõrgemaks käskijaks keiser, mõnel kuningas, mõnel president, meil Eestis on selleks riigivanem.“

„Siis on see härra nüüd meie keiser.“

„Keiser on sündimise poolt riigipeaks saanud isik, meie riigipeaks on aga

nõnda ütelda „valitud keiser,“ ke-
da nimetame riigivanemaks.“

„Ah soo, nüüd tean, see on ju siis
„ulmanis!“ hüüab ruhnulane röö-
mustades, et ta oma teada viimaks
ometi meie seletusi õieti oli mõistnud.

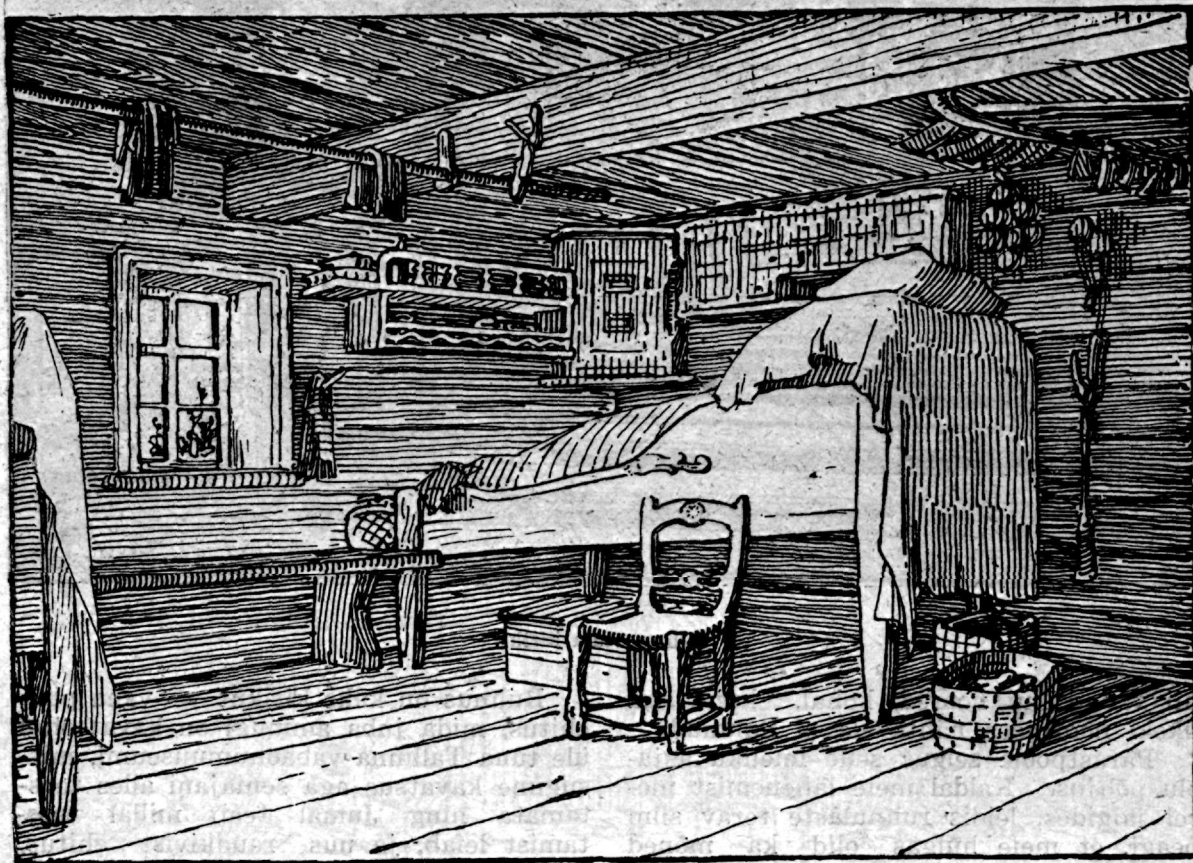
Hämmastunult vaatame hra Selja-
maaga üksteisele otsa. — Mis see siis
nüüd jälle oli? — äkki nimetab see mees

val ajal on Päts, kes nüüd neid oma
külaskäiguga austama on tulnud.

Jõuame külla.

Meile vastu sammuvad mõned mehed.
Juba kaugelt hüüab neile meie kaaslane
mõne sõna Rootsi keeles ning kohe muu-
tuvad vastutulijate näoilmed aukartust-
avaldavateks.

Nähtavasti rändab sõnum kõrge küla-

Ruhnu talutare, seestpoolt.

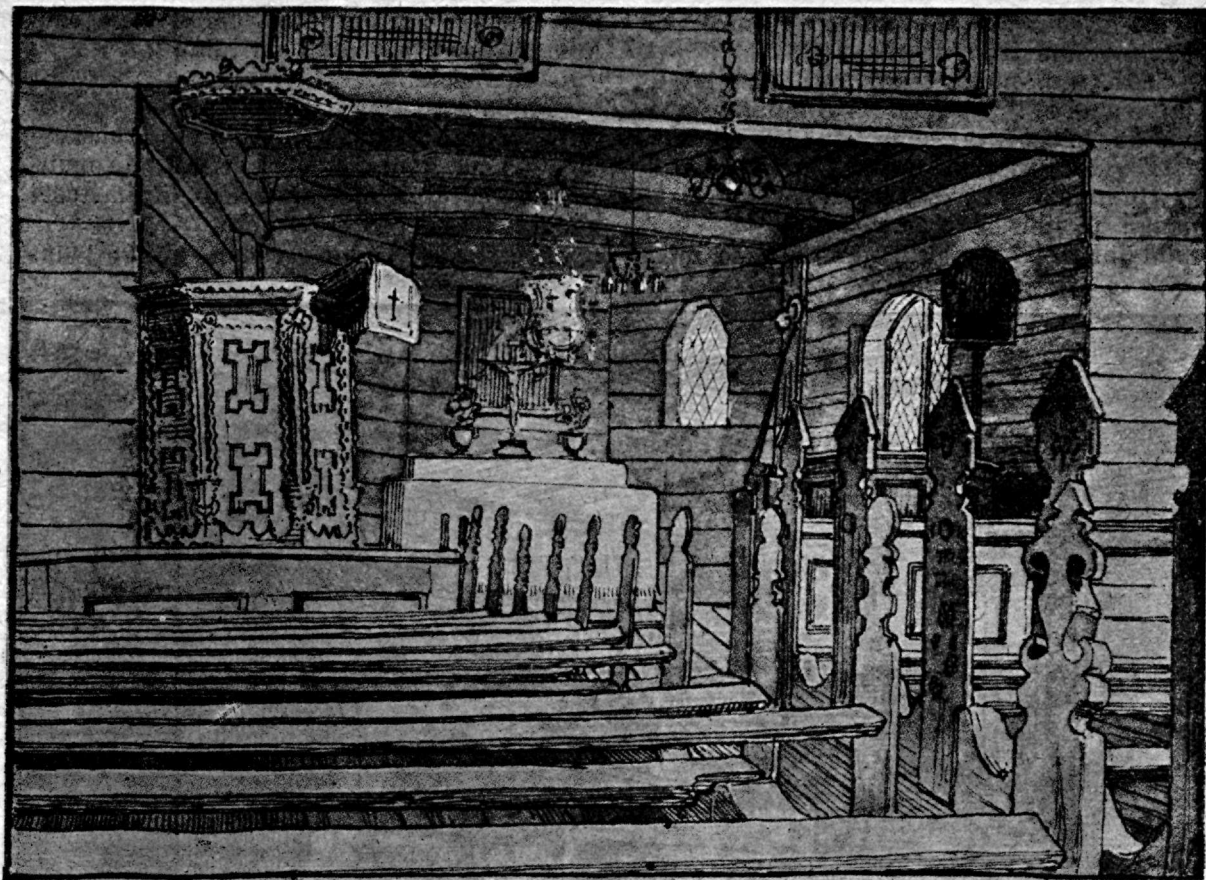
siin meie riigivanemat — ulmani-
seks. Kuis võis ta ometi sarnase nime
peale tulla? Viimaks taipasime. Oli ju
mõne aja eest üks Läti riigilaev Ruhnut
külasthanud ja nähtavasti olid saare kü-
lastajad püüdnud selle elanikele selgeks
teha, et nende riigipeaks on nüüd Läti
president Ulmanis. Ruhnulased
aga ei taibanud õieti ja ei pidanud sõna
Ulmanis ühe isiku nimeks vaid kogu-
sõnaks. Sõna „ulmanis“ oli nende mõt-
tekujutuses identne, ühtlane sõna presi-
dendi, valitud riigipeaga.

Pidime palju vaeva nägema kuni oma
kaaslasele suutsime selgeks teha, et Ul-
manis on ühe ainsa isiku nimi ja et
Eesti riigi „valitud keisri“ nimi käesole-

lise tulekust mõttelennul läbi külakese,
sest aeglasel sammul Ruhnu kiriku juure
jõudes kohtame seal juba suure hulga
mehi, naisi ja lapsi. Puuduvad ainult
noormehed 16—30 aastani. Meie küsi-
mise peale, kus siis noormehed on, vaatab
küsitud ruhnulane meile kohmetades otsa
ja vastab pisut viivitades kuid ükskõik-
selt kõlada tahtva häälega:

„Ah, noormehed, — nad on heina te-
gemas.“

Õieti oleksid siis ka nooremad naised
pidanud heinal olema, eriti veel siis, kui
meele tuletame, et põllu- ja heinatöö
Ruhnos jäetakse peajasjalikult ainult
naiste hoolde. Kuid heinatöö peale vaa-
tamata olid imelikul kombel kõik naised,

Ruhnu vana kirik.

nii vanad kui noored, kohal, kuna aga ükski noormees nähtavale ei ilmunud.

Pärastpoole selgus selle imeliku asjaolu põhjus. Kaldal meie lähenemist merel jälgides, leidis ruhnulaste terav silm peagi, et meie hulgas olid ka mõned mundrikandjad, riigivanema adjutant, Saaremaa rannavalve ülem ja mõned teised, ja kohe oli kavalatel ruhnulastel selge, et vist tullakse nende noormehi mobiliseerima, — ning seepärast pugesid need kõik redusse ja ei ilmunud isegi siis nähtavale, kui neile kinnitanud olime, et meil mingisugust mobiliseerimise kavatsust ei ole, sest — parem karta kui kahetseda — kõlab ettevaatliku ruhnulase põhimõtte, ja kes teab, kas neid võõraid ikkagi uskuda tohib?

Kiriku juures tutvuneme Ruhnu külavanema Steffensiga ja koguduse köstriga, — õpetaja ei viibinud tol ajal saarel. Esimene oli kõrge kasvuga, väärka ilmega halpea, kuna teine oli kolmekümnetes aastates vaga, kuid võrdlemisi intelligentse näoilmega kalamees.

Ruhnus on kaks kirikut — vana puuehitus, mida juba ammugi on kavatsatud üle tuua Tallinna vabaõhumuuseumi, misugune kavatsus aga seniajani alles teostamata ning Jumal teab millal teostamist leiab, ja uus raudkivist ehitus, mille püstitamiseks peaaesjalikult üks rikas Stokholmi proua aineliselt kaasa on aidanud, mille tänuks nimetatud proua pilti uue kiriku käärkambris alal hoitakse ja suurt lugupidamist avaldava häälega igale külalisele ta suuri teenuseid Ruhnu saare elanikkude suhtes esildatakse.

Köster avab vana kiriku ukse. Astume päid paljastades poolpimedasse ruumi. Kirik on võrdlemisi väike. Mõlemil pool keskmist altari juure viivat käiku on rida kitsaid puupinke samasuguste puust korjudega. Parem pool on pingid õige kõrged, vasakul jälle madalad — ühed meestele, teised naistele. Meeste pingid on kaunistatud kõrgete otslaudadega, milledesse on lõigatud vanad ruhnulaste õuemärgid. Ka akendel leidub ilustusi värvilistest klaasidest, mis õuemärgi all kan-

navad vastava perekonna nime ja on anetatud mõne lahkunud kalli koguduse liikme mälestamiseks. Kõik on lihtne ja primitiivne.

Sophia Geborn Markgrävin zu Brandenburg in Preussen, auch in Lieflland zu Churland und Semgallen Herzogin“. Nende vappide kõrval ripub veel üks suurem

Ruhnu vana kirik.

Pärast vana kiriku vaatlemist astume selle kõrval asuvasse uude kirikusse. Kiriku eeskojas ripuvad kaks suurt õlimaali, mis kujutavad Kettleri ja Brandenburgi vürstlike vappe. — Nad kannavad pealkirju: „Von Gottes Gnaden Wilhelm in Lieflland zu Churland und Semgallen Herzog 1615“ ja „Von Gottes Gnaden

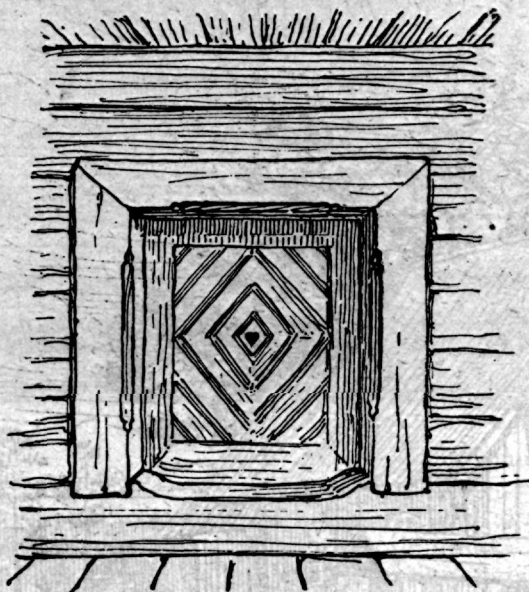
õlimaal, mis kujutab uhkes riides ja laias purpurmantlis meest täies suurus. See on tolle Gotth. Kettleri poeg Wilhelm, kes viimase ordumeistrina orduristi Kuramaa herzogi kübara vastu Poola ülemvalitsuse all vahetas. 1587. aastal hakkas Wilhelm ühes oma venna Friedrichiga Kuramaa herzogiriiki valitsema. Kui aga Wilhelmi

teener 1615. aastal vennaksed Nolde Mii-tavis ära tappis, tagandas Poola kuningas ta herzogi troonilt ja saatis ta maalt välja. Tol ajal põgenes Wilhelm-Ruhnu saarele ja annetas pärast ruhnulastele tänu-täheks nende juures leitud varjupaiga eest nimetatud kolm maali.

Uus kirik on oma lihtsuses kaunis pühakoda, täis päikesepaistet ja valgust.

Riigivanem istub altari ette pingile ja hakkab vanade Ruhnu hülgeküttidega juttu vestma ja nende elu-olu üle teateid pärima.

Puudutatakse ka kooliküsimust.

Rhnu talu uks.

„No jaa. Kui te nüüd mõne eesti-keelse kirja saate, mis te siis sellega teete?“

„Oo, meil on asjad ilusasti korras. Kõik kirjad, mis tulevad, pannakse ilusasti kappi ja hoitakse seal alles.“

„Aga mis kasu on teil nende kirjade alalhoidmisest, kui teie neid lugeda ei mõista.“

Kimbatusse aetuna vaatab vanamees riigivanemale tüki aja otsa ja arvab siis viimaks puiklevalt: „Meil pole nende lugemist vajagi.“

„On küll,“ kinnitab riigivanem ja toob neile mõned näited elust, mis ta väidet tõendama peavad. Pead raputades kuulavad mehed pealt ja ühinevad viimaks riigivanema poolt avaldatud arvamiselega, et „ikka oleks päris hea, aga...“

„Noh, mis aga teil siis veel on?“

„Aga kes õpetaks siis meid Eesti keelt lugema ja kirjutama?“

„Saatke ühe poisikese Kuresaare, Pär-

Rhnu talu hoovivärv.

„Kas teil lapsed ka koolis käivad?“

„Käivad küll.“

„Aga kes neid õpetab?“

„Eks ikka meie õpetaja.“

„Kes see on, eestlane või sakslane?“

„Ei, see on rootslane Tukhulmast (Stokholmist), kes meile Rootsi valitsuse poolt on saadetud. Rootsi valitsus maksab ka ta palga.“

„Siis ta vist Eesti keelt ei mõista?“

„Ei mõista.“

„Kes teid siis Eesti keelt lugema ja kirjutama õpetab?“

„Ei keegi, meil pole seda vajagi.“

„Aga kuidas teie siis ametiasutustega kirjateel läbi käite? Teil on ju siin omaette vald ja vallavalitsus.“

„On küll, meie külavanem on ka vallavanem.“

nusse või Haapsalusse kooli, laske ta seal kooli läbi teha ja algkooliõpetaja kutse omandada. Siis tuleb ta teie juure Ruhnu tagasi ja hakkab teile siin kooliõpetajaks.“

„Ei, seda me ei tee,“ kinnitab vallavanem Steffens kindlal häälel.

„Aga miks siis mitte?“

„Jah, vaata, (ruhnulane sinatab igaüht), enne sõda juba saatsime ühe poisi Haapsalusse kooli. Kui ta ühe talve seal oli olnud, tuli ta tagasi ja tal olid täid, siis ei saanud me teda enam sinna kooli.“

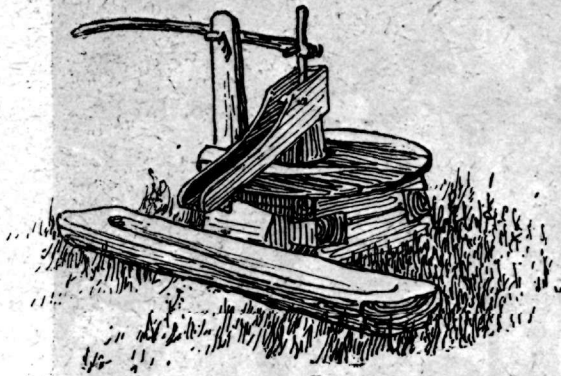
Muiates kuulab riigivanem seda drastilist seletust ning arvab siis:

„Aga Kuresaare? Saatke ühe poisi sinna. Saarlased on puhtad inimesed.“

„Ei, sellest ei ole mingi kasu. Pärast seda, kui meie kedagi enam Haapsalusse

kooli ei tahtnud saata, viisime ühe poisi Kuresaare. See tegi seal kooli läbi. Aga, „vanamehe näoilme muutub kurvaks, „see poiss — ei tulnud enam Ruhnu tagasi, — ta on praegu Soomes ja kirjutab ajalehte. — Nüüd ei saada me enam kedagi mujale õppima,“ lõpetab ta tõsiselt.

Kurb lugu tõepoolest. Suure vaevaga on nad ühe oma erksamaist poegist haritud inimeseks kasvatanud, lootes temalt pisukele saarerahvale vaimlist juhti, kuid see pidas paremaks minna laia maailma, mugavamatesse oludesse ja mõnusatamatesse tingimistesse elama, ja ei tulnud iial tagasi nende juure, kelle hulgast ta oli võrsunud, jäi neile võõraks, häbenes võib olla isegi neid...

Ruhnu pumpkaev.

Üldisesse vaikusse kostab äkki mahe oreliheli. Kääname ümber. Kooril asuva oreli ees istub hallis, kodukoetud riides hülgekütt-kõster ja mängib koraali. Vaikselt paludes, hõiskeks paisudes ning uuesti pianissimoks muutudes, kõlavad ilusa koraali helid läbi päikeseküllase ruumi. Koraal lõpeb. Lihtsa, kuid siiski üleva viisi mõjul vaikivad kõik mõne aja, siis tõuseme üles ja lahkume kirikust, et vallamaja külastada.

Teel vallamaja poole sobib uuesti jutt.

Vallavanem kaebab riigivanemale, et nad puudega hädas olevat. Metsa olevat saarel küllalt, kuid see olevat riigimets ja ruhnulased ei tohtivat sealt oma tarveteks puid võtta. Nõnda olevat nad keset metsa suures metsahädas, majad hakkavat lagunema, küttepuidest olevat puudus, põllutööriistad ja muud tarbeasjad vajavat parandamist jne. Poole aasta eest olevat nad Tallinnasse valitsuse poole pööranud palvega neile lubada Ruhnu metsast hinnata oma tarveteks puid võt-

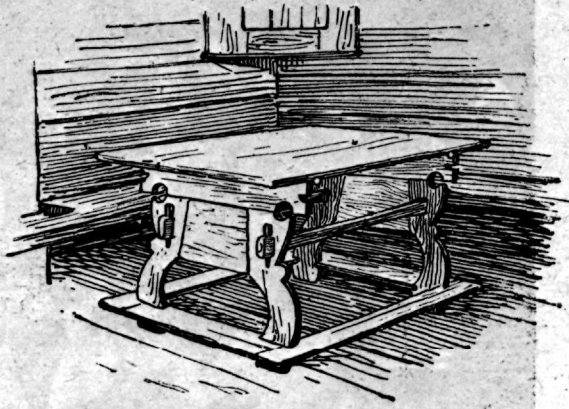
ta, sest neid olla ju seal enam kui küll, kuid seni polla nad oma palvele mingit vastust saanud.

„Mäletan teie palvet,“ ütleb riigivanem, „umbes kolme kuu eest oli ta valitsuses arutusel ja, niipalju kui mäletan, otsustati teie kasuks. Õieti peaks teil valitsuse luba ammugi juba käes olema.“

„Ei meie pole seni veel mingisugust luba saanud, kinnitab Steffens, „võib olla on kiri kaduma läinud.“

„Võib aga ka olla, et teil luba juba ammugi käes on, ainult teie ei mõistnud seda ju lugeda,“ tähendab riigivanem naeratades.

Jõuame vallamajja. Väike puhas tuba ühes taluhoones. Nurgas kapp, mille

Sõõgilaud.

vallavanem avab. Selles hulk paberid, kõik ilusasti korda seatud. Hakkame paberid lehitsema ning peagi leiame tõepoolest ühe ametliku kirja, milles ruhnulastele teatatakse, et nende palve metsatarvitamise suhtes nende kasuks on otsustatud. Riigivanem loeb neile selle ette ja tähendab siis:

„No vaadake nüüd, kui mina juhuslikult poleks siia sõitnud, siis ei oleks te võib olla kunagi teada saanud, et teil luba on metsast oma tarveteks hinnata puid võtta. Mõtlege selle üle järele, mis meie enne kirikus kõnelesime, ehk mõtlete siiski oma otsuse ümber ja katsute veel kord üht poissi väljaspoole kooli saata.“

Hämmastunult seisavad ruhnulased riigivanema ümber ja ei suuda taibata, et neil metsaraiumise luba juba kuudekaupa vallamaja kapis puhkas ja nad sellest midagi ei olnud teadnud.

Kuid peagi libiseb jutt uutele ainetele. Kõneleme muutunud olukorrast maailmas, sõjast, Vene riigi lagunemisest, uute

riikide tekkimisest jne. Viimaks tahaks riigivanem meeleldi teada, missuguse riigiga ruhnulased meelsamini oleksid soovinud ühineda.

„Kas oleksite soovinud sattuda Läti valitsuse alla?“ küsib ta ruhnulastelt.

„Ei, Läti kallaste ümbruses ei ole hülgesid, ei, Läti alla me ei taha,“ vastab Steffens poolpõlglikult huuli krimpsutades.

„Aga ehk te oleksite soovinud saada Rootsi valitsuse alla?“ küsib riigivanem edasi.

kõige parema meelega jääksite?“ ei jäta riigivanem pärimast.

Jälle tabab küsijat kõhklev pilk, kuid viimaks võtab vanamees nähtavasti südame rindu ja arvab avameelselt:

„Noh, eks ta ikka kõige parem oleks, kui jääksime — R u h n u alla...“

Nüüd oli see väljas, mis neil ruhnulastel ammu südamel pakitses. Poolvargsi piilub vana Steffens riigivanema muhelevasse näkku ja rahustub selle heasüdamliku naeratuse juures.

Jutt hargneb. Riigivanem püüab ruh-

Ruhnu naised ja lapsed õppereislaste hulgas.

„Nojaa,“ arvab vana ruhnulane pikkamisi, nagu poollaudes, „eks ta oleks ju päris kena. Rootsi saadab meile ju ka õpetaja ja maksab selle palga, saadab meile kingitusi, seal on ka hülgesid ning oleme ju ka ise rootslased. Eks oleks ju küll kõige parem, kuid Tukhulma on ikka väga kaugel meie jaoks.“

„Aga mis arvate Eestist?“ pärib riigivanem edasi.

„Jaa, Eesti on ju ka päris hea. Eesti randades on ka palju hülgesid, aga...“ pool kahtlevalt vaatab vanamees riigivanemale otsa, olles kahevahel, kas edasi rääkida või mitte. Viimaks otsustab ta, et ikka ei maksa enam edasi kõneleda ja kor-dab ainult veel: „Jaa, oleks ikka päris kena küll, ja hülgesid on ka...“

„Noh, kelle valitsuse alla te siis õieti

nulastele selgeks teha, et see neile kasulik ei ole jääda „R u h n u alla“, vaid neil tingimata parem on ühineda ühe naabruses asuva riigiga, kas L ä t i või E e s t i g a. Siin ei ole nüüd ruhnulastel enam mingit kõhklemist, sest valik on kerge. Et, kui juba sellesse hapusse õunasse tuleb pureda ja embakumba kas Läti või Eesti valitsuse alla peab jääma, siis juba endastmõistetavalt Eesti alla, sest „Läti randades pole hülgesid“, ja ilma nendeta ei suuda ruhnulane endale elu üldse ette kujutada.

Kuid päevakorrale kergivad uued mured. Kui Ruhnu kuulub Eesti riigi külge, siis tahab ju Eesti valitsus Ruhnu noormehi ka „soldatiks võtta“, nagu seda tegi ennevanasti Vene riik.

„Kas ei võiks Ruhnu mehed,“ pöörab Steffens riigivanema poole, „oma soldati-

aega Ruhnu saarel ära teenida. Oma saart tahame heameelega vaenlase vastu kaitsta, aga suurele maale sõdima minna me ei taha.“

„Olgu,“ vastab riigivanem, „tahan teie soovi täita. Andke mulle paber ja tint, tahan teile manifesti kirjutada, milles teile kinnitan, et Ruhnu saare noormehed oma sõduriaega õigustatud on oma saarel rannavalvena ja tuletorni ülema abilistena ära teenima.“

Peagi olid paber ja tint kohal ja mõne minuti pärast Eesti esimese riigivanema

Suitsutoast astume pisut kõrgemasse elutappa. Milline vahe eelmise ruumiga võrreldes! Tuba on puhas ja ilus, läbi kaunis avarate akende kuldavad päikesekiired siledat hõõveldatud laudpõrandat. Aknaid kaunistavad puhtad pitsidest eesriided. Kolmes seinas asuvad kõrgetel jalgadel laiad voodid sullepatjade ja kirjude vaipadega. Ühes toanurgas asub suur laud, selle ümber pingid ja toolid. Laud on külalistele eineks kaetud. Joome piima ja kohvi portselaantassest, sööme mune, leiba ja võid.

Steffensite perekond (kolm põlve) Ruhnu saarelt.

esimene manifest Ruhnu saare rahvale valmis, alla kirjutatud, vallavanem Steffensile üle antud ja selle poolt pühalikult valamaja kappi lukutatud.

Nüüd palutakse meid vallavanema poole einele. Peagi oleme kohal.

Meie ees seisab kaunis kogukas talu õige hulgakese kõrvalhoonetega. Kõigi hoonete ukсед ja aknad, piidad ja katuseharjade otsade sarikad on nikerdustega ilustatud, ka õue- ja aiavärvad on omapäraselt kaunistatud. Astume õue ja sealt akendeta suitsutappa, kus asub vägev kolle. Seinad, lagi, haampalgid, kõik on paksult nõega kaetud. Seintel ripuvad puupulkade ja -vitsade abil pinguletõmmatud hülgelahad. Põrand on kõvaks tammitud savisest mullast. Kõik on must ja pime — nagu põrgus.

Kuid aeg hakkab hiliseks minema, vaja lahke saarerahva juurest lahkuma hakata. Täname toidu eest ja hakkame jumalaga jätma.

Astume õue, kus pea kogu külarahvas koos, et meid vääriliselt saata. Raputame ühel ja teisel kätt, ütleme lahkumisesõnu.

Seal astub äkki küllavanem riigivanema juure, patsutab talle heasüdamiselt õlale ja sõnab:

„Sa oled üks hea ja lahke mees, ajad nii mõnusasti juttu ja pole sugugi uhke, sa võid teise korra jälle meile tulla.“ — See oli suurim austuseavaldus ja meelitus, mida ruhmulane võis väljendada.

Ja vana Steffensi selja tagant astub välja ta naine, hoiab midagi rätiku sees käes ja ulatab selle riigivanemale.

„Säh, võta see meie poolt kingituseks, nad on päris värsked, alles täna munetud.“

Hämmastunult avab riigivanem räti ja leiab selles kümme toorest muna.

„Ei, kallid eideke, tänan sind su lahuse eest, kuid kuhu ma nad panen, jäta nad parem endale.“

Kuid ei aita mingi protesteerimine. Resoluutne Ruhnu naine pistab siiski ühe muna teise järele kõigi puiklemiste ja taskute eest äratõmbamiste peale vaatamata riigivanemale taskutesse. mida viimane lõpuks ka sündida peab laskma, kui ta mitte Ruhnu rahvast päris ära pahandada ei taha.

Asume hulga ruhnulaste saatel teele läbi metsa. Peagi oleme jälle meie mootorpaadi juures ja ronime üle lagunenu sillale ta pardale.

Vabastame köied, paneme mootori käima ja ruhnulaste käeviibete saatel liugleme laiale merele.

Liikumatul seisavad Ruhnu saare elanikud vallavanemaga eesotsas kaldal kuni nende silmapiirist kaome. . .

Vahepeal tõuseb tuul. Lained muutuvad järsumaks ja suuremaks. Paat tantsib juba tublisti. Meri on valges vahus. Pimeneb. Lained hakkavad juba üle pilduma. Kuid mootor vuhiseb ja sunnib paati üle kõrgele lainetava mere edasi tormama. Sõit muutub ikka mõnutumaks. Mõned kaasreisijad põevad juba merehaigust. On külm ja pime. Meie aga kihutame edasi pilkasesse pimedusse. . .

Saabub kesköö. Ilm endine, sünge ja pime, kõle tuul vihiseb köites, lained pais-

kavad paadi üles ja alla ja ujutavad teda veega üle. . .

Seal äkki vilksatab üks tuli. — See on Allirahu, kuigi mõni kaasreisijaist püüab kinnitada, et see Domesnes või Sörvesääre tuli ja meie kursist sootuks kõrvale kaldunud olevat ning täiel aurul Kuramaa ja Sörvesääre vahelisest väinast läbi lahtisesse Läänemerre kihutavat. Kuid paadi juht ei lase end eksitada. Peagi vilksatab ka juba Aburka saare tuli ja mõlema vahelt läbi hakkavad viimaks ka Kuresaare sadama Rooma saare liinituled paistma. Nüüd kaob ka kaasreisijate kahtlus ja märja tagasisõidu peale vaatamata jõuame varahommikul võrdlemisi rõõmsas meeleolus Roomasaare sadamasse, kus maandume ja kiiresti kohaletellitud rongiga Kuresaare poole teed jätkame.

* * *

Järgmisel päeval istume koos Kuresaare pargis, kuulame mõnutledes muusikamängu ja vahetame mõtteid selle Riia lahes üksildaselt asuva saare ja ta väikese-arvulise, iselaadi rahvakese üle, tuletame meele ta omapärast elu, ja selle avaldusi, ta lihtsameelset, aeglast, ettevaatlikku, tihti isegi kavalat iseloomu, ta mahajäetust kogu muust maailmast ja tahtmatult tekib mingi nukrus meie südameisse, me vaikime ja vaibume mõttesse. . .

Orkestri paitavad muusikahelid aga hellitavad meie meeli ja süvendavad meie mõtteid. . .

Andmeid Saaremaa vanemast ajaloost.

Dr. Joh. Wilh. Ludw. von Luce¹⁾ raamatust „Beitrag zur ältesten Geschichte der Insel Oesel“, trükitud Pärnus, Gotthardt Marquardt'i trükikojas aastal 1827, õiendavate märkustega V. Negge poolt.

Mäletan, et lugesin kord üht normanni²⁾ reisikirjeldust, kes, kui ma ei ekski, 4-dal aastajaks uurimis-teenikuna kuni Preisimaani tegi, seal aefierid eest leidis ja neid kirjeldas; tean, et vanades Rootsi, Daani ja Preisi kroonikais mainitakse vanu saarlasi, kuid need allikad ei ole mul käepärast, mispärast neist midagi kindlat

ammutada ei saa. Üks Saaremaa vanema ajaloo peallikaist peab Ojamaa³⁾ saarel leiduma. Ojamaaga oli saarlastel alati elav läbikäimine, sest Visby linn oli nende turuks, kus nad rõõvitud varasid muude kaupade vastu vahetasid, ja seda isegi veel siis, kui ojamaalased juba kristlased olid. Kas tõesti ei peaks sellel saarel asuvates

¹⁾ Dr. Luce — sünd. 1750. a., tuli Saaremaale Rootsikülla Stackelbergi laste kodukooli-õpetajaks aastal 1778, töötas siin suures lugupidamises kõigi juures rahvaalgustajana, arstina ja ajaloouurijana kuni 1835. aastani, mil ta pimedaks jäi. Ta suri aastal 1842 ja maeti Kuresaare surnuaiale. Oma teenuste eest tõsteti ta

aadli seisusesse. Ta kõige loetavamaks raamatuks oli „Sarema juttoramat“, milles ta rahvale arusaadavas keeles igasuguste nõuandmistega nende elu parandamiseks esines.

²⁾ Normannid — endised Skandinaavia elanikud, vikerlased.

³⁾ Ojamaa saar — Gotlandi saar.

rohkearvulistest kloostrites ühtki kroonikut leidnud olema? Ning kas peaksid kõik seesugused ülestähendused kaduma läinud olema? Seni pole mul korda läinud selle kohta lähemaid teateid saada; seepärast tahan ainult tulevase Saaremaa ajalookirjutaja tähelepanu käesolevale asjaolule juhtinud olla ja esialgu ainult seda teatavaks teha, mis Origines Livoniae's⁴⁾ ajalooliste tõsiasjadena leidub.

Kahtlemata pidasid saarlased sakslasi, kes Liivimaad vallutada püüdsid, algusest peale ka enda vaenlasteks ja pidasid nende vastu sõda, mis aga esialgu ainult üksikute nende laevade äravõtmisega piirdus. Korrapäraseks merelahinguks muutus asi alles aastal 1202⁵⁾. Piiskop Albert pööris parajasti oma sõjameeste kauplemise teekonnalt tagasi⁶⁾ ja kohtas Skåne⁷⁾ juures 16 laevast koosneva saarlaste laevastiku, mis röövkäigult kodu poole teel oli. Hakati neile kallaletungimiseks ettevalmistusi tegema, kuid saarlased kinnitasid, et nad Riia sakslastega rahu olevat teinud, ja neid jäeti rahule. Kuna aga sakslased Visby'sse peatuma olid jäänud ja saarlaste laevastik mõne päeva pärast ka sinna jõudis, pahandas see usurändajaid⁸⁾, et Ojamaa kristlased paganatega sõbralikul viisil läbi käisid, ja nad palusid piiskoppi, et ta neile ometi nende pattude lunastamiseks ülesandeks teeks paganaid surnuks lüüa. Seda ta siis ka tegi. Saarlastele tungiti kallale, mõlemal pool võideldi vaprast, kuid usuhullustus sünnitas imetegusid vapruses, vallutati kaks röövsaagiga täidetud saarlaste laeva ja lauldi üks tedeum⁹⁾.

Kuni selle ajani ei olnud keegi väline vaenlane, välja arvatud omavaheliste väikeste sõdade aegul, saarlastele nende oma maal kallale tunginud.

Aastal 1205¹⁰⁾ tegi Daani kuningas Valdemar esimene seesuguse katse, et neile nende paljude ta maile ettevõetud röövretkete eest kätte tasuda ja neid oma meelevald alla suruda. Ta kogus 3 aasta jooksul suure sõjaväe inimestest, kes endale ristimärgi külge riputasid ja endilt oma patte paganate verega soovisid maha

⁴⁾ Origines Livoniae — Läti Hendriku „Liivimaa kroonika“.

⁵⁾ Dr. Luce eksib siin. Kirjeldatav merelahing oli aastal 1203.

⁶⁾ Piiskop Albert käis peaaegu igal aastal Saksamaal uusi ristsõitjaid Liivi- ja Eestimaa äravõitmiseks kauplemas.

⁷⁾ Skåne (loe Shoone) — lõunapoolsem Rootsimaal.

⁸⁾ Usurändajate all tuleb siin mõista ristsõitjaid rüütleid.

⁹⁾ Tedeum (Te Deum laudamus) — Kiituse laul Jumala auks („Issand Jumal, sind tänname“).

¹⁰⁾ Dr. Luce eksib siin. See oli aastal 1206.

peasta, võttis Luudi¹¹⁾ peapiiskopi Andrease kaasa, purjetas Saaremaale, maandus, ehitas ühe kindla lossi ja ta suurel sõjaväel langes julgus vapratele saarlastele nende oma maal vastu panna. Waldemar lasi siis lossi põlema pista ja lahkus tagajärge saavutamata jälle Saaremaalt.

Sellest lossist leiduvad, kui ma mitte väga ei eksin¹²⁾, Hiiv väina ääres Soelās mõned jäljed, nimelt mullavall, mis lossi ümbritses ühes kolme eelkindlusega, neljas sadamapoolel puudub. Seda paika nimetatakse Vana linn. Ai-

K.-l. Saaremaa maleva Kihelkonna malevkonna pealik Magnus Öispuu.

nult mõne sammu kaugusel selle taga asuv sadam on sügav, kindel ja ruumikas ankruplats.

Ristiusk lagunes Liivimaal ikka rohkem laiali ning iga ristitud pagan muutus ristimata pagana vaenlaseks, mispärast viimased arvasid endal tõelise põhjuse olevat esimestega kui oma vaenlastega ümber käia ja kristlaste arvu suurenemisele vastu töötada. Seepärast purjetasid

¹¹⁾ Luud — linn Rootsi maakonnas Lan Malmöhus — 23.000 elanikku, ülikool, vana toomkirik, oli vanasti kaua Daani riigi vaimulikuks pealinnaks, kaotas oma tähtsuse 16. aastajal.

¹²⁾ Dr. Luce eksib siin tõepoolest. Jäljed, milledest ta siin kõneleb, on Valdemari poolt teistkordsel Saaremaale ettevõetud retkel, aastal 1222 ülesehitatud kivilossi, mitte aga 1206. a. ehitatud puust kindluse omad.

saarlased Liivimaale, maandusid Toreida juures, hävitasid kogu Kubbesele kihelkonna, röövisid kogu maakonna tühjaks ja võtsid hulga vange. See sündis aastal 1210.¹³⁾ Varsti peale seda ühinesid nad mandri eestlastega, tungisid Liivimaale, piirasid Kaupo¹⁴⁾ lossi, kes neile kristlaseks muutunud vanemana seda vihatavam pidi olema, ja piirasid selle sisse.¹⁵⁾ Maal ümber ringi hävitati kõik, kirikud ja külad süüdati põlema, loomad aeti ühes ja ohverdati osaliselt nende jumalatele. Lossi õõnestati alt, kuhjati suured puuvirnud selle ümber ja joosti tormi. Kuid Riia poolt saadeti piiratuile abi, eestlased said rängasti lüüa, nad kaotasid isegi 300 laeva,

hulga laevade ja teiste vähemate sõiduriistadega Riia alla. Vähemad laevad täitsid nad kividega ja uputasid nad Väina jõesuht, samaks otstarbeks ehitasi nad ka puukaste ja uputasid nad kividega täidetuina jõe sängi. Mõned lähenesid vähemal paatel linnale ja maandusid selle all, löödi aga tagasi ja aeti neid taga vett ja maad mööda. Lisaks sellele jõudsid veel 2 kaubalaeva päralt, millel asusid mõned rüütliid, ja saarlased põgenesid, aeti laiail ja kaotasid mõned laevad.¹⁷⁾

Varsti peale seda¹⁸⁾ ajas vastane torm 9 laeva, mis Riiaast Saksamaale tahtsid purjetada ühesse Saaremaa sadamasse.¹⁹⁾ Saarlased arva-

1) Saaremaa maleva Kuresaare malevkondade ja k.-l. naisosakonna ühendatud spordiklubi juhatusel liige, jalgrattarühma pealik ja propaganda osakonna liige Sergei Schidlovsky. 2) Saaremaa maleva Kuresaare malevkondade ja naisühingu ühendatud spordiklubi juhatusel liige ja võrkpalliringi juhataja pr. Luise Varest. 3) Kuresaare II malevkonna pealik, noorem-leitnant August Koel.

vähemaid sõiduriistu arvestamata, ja kõik oma vanemad, kes osalt tapluses surmati, osalt põgenejatena metsades otsa said.

Vaevalt olid saarlased sellest oma suurest kaotusest pisut toibunud, oma laevastikku täiendanud, siis otsustasid nad juba Riia linnale endale kallale tungida ja ilmusid aastal 1214¹⁶⁾

¹³⁾ Dr. Luce eksib siin jälle. See oli aastal 1211.

¹⁴⁾ Kaupo — kõige mõjurikkam liivlaste vanem, oli ristiusu vastu võtnud ja töötas sest ajast peale sakslastega käsikäes omamaalaste vastu. Von Lievenite suguvõsa loetakse ta otsekohesteks järeltulijaks.

¹⁵⁾ Siinsest dr. Luce selgusetu kirjeldusest võiks järeldada, nagu oleks saarlased kiiresti üksteise järele kaks sõjaretke Liivimaale ette võtnud. Tõepoolest oli see aga ainult üks ja sama sõjaretk. Saarlased pidid ainult mandri eestlasi Kaupo lossi ja Toreida piiramiseks appi ootama ja röövisid ainult vahepeal ümberkaudses maakonnas ringi. Peale mandri eestlastega ühinemist asusid nad aga kohe Kaupo lossi piirama.

¹⁶⁾ Jällegi eksib dr. Luce ühe aasta võrra. Sõjaretk Riia linna vastu võeti ette aastal 1215.

sid, et piiskop²⁰⁾ neil laeval asub. Tema tabamiseks pidasid nad vaevavääriliseks kord kõik oma jõud mobiliseerida; seepärast ruttasid nad (merd mööda) hulga laevade ja paatidega, maad mööda hobuste, relvade ja varustusega kohale ja kutsusid kogu Saaremaa, kui ka mandri eestlasi üles, et ühiselt ühise vaenlase vastu võidelda. Nad ehitasi kaldal palkidest suured telingud, täitsid nad kividega, et neid sadama suus, kus asusid Saksa laevad, vette uputada, ning sel kombel sakslasi, kes niigi juba igast küljest Eesti laevadest piiratud olid, vangistada. Jah, saarlased valmistasid isegi 3 tulelaeva, missuguseid nad pärast põlema süütamist

¹⁷⁾ Mainitud kahel kaubalaeval asus Saksa maalt päralt jõudev värske ristsõitjate vägi ühes piiskop Alberti vendade Rothmar ja Theodorichiga, mitte ainult „mõned rüütliid“ nagu kirjutab dr. Luce.

¹⁸⁾ Samal 1215. aastal.

¹⁹⁾ See sadam asus Sõrve-sääre otsas, saarte vahel.

²⁰⁾ Piiskop Albert.

Saksa laevade hulka juhtisid, kusjuures tuul neile alguses abiks oli. Tulelaevades vabalt põlevat leeki süvendati rasvaga ülevalatud puude abil. Sakslased köitsid oma laevad üksteise külge, et sel kombel paremini saarlaste laevade pealetungi tagasi liüa; kuid seda kergemini võis kogu nende laevastik tule roaks saada. Aga saatust otsustas nende kasuks. Tuul käänas ja ajas tulelaevad neist mööda merre. Samal ajal sõudsid saarlaste laevad ümber sakslaste omade, heitsid neisse odasid ja nooli, teised paiskasid sakslaste laevadesse paterellide²¹⁾ abil kive ja haavasid paljusid meeskonnast. Oma hukatust silme ees nähes, asusid sakslased meeleheitlikult vii-

Kuid, mida sagedamini sakslased võitsid, mida kaugemale nad oma mõjupiirkonna laiendasid, mida rohkem nad vallutasid ja elanikke orjastasid, seda enam pidid ka saarlased selgusele jõuma, et viimaks ka nende kätte kord jõuab oma saarel sakslaste pealetungi osaliseks saada. Et seda suvel laevade abil juhtuda ei võinud, seda võisid nad küll oletada, sest nad olid laevade arvu suhtes sakslastega võrreldes suures ülekaalus ning igal maandumisel on oma muud suured raskused. Seega oli neil ainult talvel kallaletungimist karta. Seepärast ehitasid nad Saaremaa rannas sinna, kuhu talitee mandrilt välja tuleb, kindluse, osalt vahitorniks,

K.-I. Saaremaa maleva Valjala malevkonna pealik n.-ltn. Anton Rauk.

K.-J. Kuresaare I malevkonna Abruka rüha pealik O. Err.

K.-I. Saaremaa maleva Valjala malevkonna pealiku abi J. Prooses.

mase abinõu teostamisele: nad vabastasid laevad teineteise küljest, tõstsid ankrud, tungisid oma laevadega otse läbi vaenlaste ja jõudsid üle uputatud takistuste vabale merele.²²⁾ Nõnda oma eesmärgile jõudmata läksid saarlased ja mandrilased tülli ja sõitsid laiali. Nende kaotused peale kahenädalise suure jõupingutuse nii paatide, laevade kui ka meeste suhtes polnud mitte just väikesed.

²¹⁾ Paterellid — kiviloopimise masinad.

²²⁾ Siin ei kirjelda Luce seisukorda õieti. Sakslased ei lahkunud sadamast üle saarlaste poolt sadama suhu uputatud kividega täidetud kastide, vaid lahkusid sadamast teisele poole üle madalikkude ja nimelt järgmiselt. Ankrud viidi paatides madalikkude taha vabasse vette, siis paisati kõik võimalikud raskused üle parda, meeskonnad asusid laevadelt paatidesse ja nii kergendatud laevad vinnati ankrukoite abil üle madalikkude teisele poole saari vabasse vette, kus ei olnud ühtki saarlaste laeva neid takistamas.

osalt selleks, et seal seni vaenlasele vastu panna, kuni kogu saare sõjavägi end koondada jõuab.

See kindlus oli poolümmargusele künkale ehitatud, mille jalga Väikese väina lained niisutasid. Ta koosnes palkidest püstitatud tornist ja selle ümber asuvast püstiaist, mille sügavale maasisse kaevatud osad umbes 80 aasta²³⁾ eest ühe talupoisi poolt üles künti. Kohta, kus see torn asus, hüütakse veel praegugi Tornimäeks; üsna selle lähedal kannab ühe künka kallak Linnamäe nime, kuna mitmed sinna olid asunud, kes osalt kindluse meeskonda kuulusid, või jälle muil põhjusil selle lähedust soovisid, nagu see arvatavasti ka maalinnade juures teisti ei olnud. Käesoleva kindluse kohta on ajalooliselt tõestatud, et torni kõrval üks nõndanimeetatud linn asus, nagu see pärastpoole selgub. Selle kindluse enda nimeks oli Mone, või ka Horile mone, võib olla seepärast, et ta asus

²³⁾ Seega siis umbes aastal 1745—50.

mõnele Orre'le kuuluval maa-alal ja küsimisele, — kellele kuulub siinne ümbruskond? vastati: Orrile! See paik asub Uuemõisa taga.²⁴⁾

Ei tohi imestada, et saarlased juba tol ajal mõistsid ehitada sarnast kindlust, sest nad olid oma juba hulga aja jooksul ette võetud röövkäikudel võõraile maile igasuguseid kindlusi näinud ja neid vististi ka püüdnud vallutada, olid juba ammust ajast kogenenud sõjamehed, kellel olid juba kiviloopimismasinad ja teised relvad, missuguseid teised veel ei tunnud. Nad erinesid ses suhtes siis juba tol korral nagu praegugi mandrilastest.

Saarlased ei olnud valesti arvestanud, kui nad eeldasid, et nende käsi mandri vendadest paremini ei saa käima, ja et neile talvel kallale tungitakse. Sest juba aastal 1214²⁵⁾ tulid kristlased üle jää Saaremaale. Nad ei hakanud aga Mone piirikindlust võtma, vaid läksid temast mööda, röövisid, süütasid ja põletasid saarel ringi — Jumala auks, — löid mehed surnuks ja jätsid naised endile, — oma pattude andeksandmiseks, — pidid aga pea ja kiiresti tagasi minema, sest pakane oli nii vägev, et paljud ära külmasid ja saarlased olid oma esimesest ehmatuses toibunud ja valmis neid vääriliselt koju saatma.

Et selle kallaletungimise eest kätte tasuda, tungisid saarlased järgmisel kevadel mandrile ja toimetasid vastsete (uute) Läti kristlastega samuti, kuidas, nendega oli toimetatud, ainult selle vahega, et seda ei öeldud Jumala auks ja oma pattude andeksandmiseks tegevat.

Veel samal, 1215.²⁶⁾ aastal piirasid sakslased koos venelaste ja Harju eestlastega Otepää lossi, mille sakslased pärast allavandumist maha pidid jätma.

1216.²⁷⁾ aastal tungisid saarlased 1000-mehelises salgast mandrile, hävitasid kõik Metsepole²⁸⁾ maakonnas, aeti aga kiiresti koonduvad elanikkude poolt minema. Neid aeti taga ja nad kaotasid 400 hobust ja 100 meest, kuigi nad vaprast võitlesid.

Järgneval, 1217.²⁹⁾ aastal tahtsid saarlased

²⁴⁾ Kogu selles kaalutluses näib dr. Luce tublisti eksivat, kuna pärast kirjeldatavat lahingut „Mone“ — Muhu kindluse juures peeti arvatavasti Muhu maalinna all Muhu saarel. Dr. Luce poolt kirjeldatud kohal võis vahest küll mõni vahitorn asuda, kuid see ei kannud siis kindlasti „Mone“ nime. „Horile“ nimi tuleb meele — Orrisaar. Mõned peavad Horileks — Haerdla või Aerdla küla Pöidel.

²⁵⁾ Dr. Luce eksib. Esimene sakslaste sõjaretk Saaremaale võeti ette 1216. aasta algul.

²⁶⁾ 1215. aasta on ekslik, — peab olema 1217.

²⁷⁾ 1216 aasta ei ole õige, vaid 1218.

²⁸⁾ Metsepole — oli liivlaste kõige põhjapoolsem maakond ja asus Pärnust lõunapool.

²⁹⁾ Jällegi eksib Luce. Sõjaretk Riia alla ja Väina jõe saartele võeti ette 1218. aastal.

põhja-eestlaste ja venelastega koos sakslaste vastu tegevusse astuda; kuna aga venelased kohe oma pealetungi algul, veel enne ühinemist saarlastelega, lüüa said, siis tungisid saarlased oma laevadel Riia alla, võtsid Väina jõe saartel mõned vaenlased vangi ja röövisid, mis aga kätte juhtus, asetasiid ka ühe üksiklase pühade hulka, teda tappes.

1218.³⁰⁾ aastal tungisid saarlased suure sõjaväega Järva maale, röövisid ja põletasid tule ja mõõga abil. Samal ajal jõudis sinna ka sakslaste, liivlaste ja lätlaste ühine sõjavägi. Nad võtsid saarlased, ajasid neid taga, tapsid hulga üksikuid mehi, võtsid neilt röövitud varanduse ja said suure saagi.

1219.³¹⁾ aastal piirasid saarlased rootslasi Lihula lossis suure väega. Nad süütasid lossi põlema, rootslased tungisid lossist välja ja said kõik ühes hertsog Kaarliga surma, peale mõne üksiku, kes Revelisse põgenesid. Tapetud oli 500 meest.

Selle võidu läbi julgustatud, ilmusid saarlased varsti peale seda suure väega Reveli alla, piirasid teda, süütasid linna põlema, löid kõik daanlaste kallaletungid tagasi ja oleksid ta arvatavasti vallutanud; aga kuna nad 4 laeva lähemas nägud, arvasid nad: Daani kuningas tuleb uute vägedega, jooksid oma laevade juure ja ruttasid koju.

1221.³²⁾ aastal ilmus Daani kuningas suure sõjaväega Saaremaale ja ehitas sinna kivist maja või lossi. Aga veel enne, kui see seest täiesti valmis sai, lahkus ta sealt, jättis ühe meeskonna sinna maha ja purjetas Daanimaaale tagasi. Sellest lossist tungisid daanlased mõned korrad tagajärjekalt ümbruskonda. Lähedalasuvad saarlased tungisid lossile kallale, kuid löödi tagasi. Nüüd aga tulid nad kõigest saare maakonnist kokku ja ilmusid lossi ette 17-ne kiviloopimise masinaga, milledega nad mitu päeva järgemööda suuri kive lossi paiskasid, mis piiratuile hulga kahju sünnitasid, kuna lõpuleehitamata loss neile nende vastu kaitset ei pakkunud.

Viimaks pakkusid saarlased ise daanlastele rahu ja vaba läbipääsu, missugused tingimised lossi meeskond ka vastu võttis ja oma varaga merd mööda Revelisse lahkus; kuid seitse daanlast ja piiskop Dietherichi³³⁾ pidid nad rahu kindlustuseks pantidena maha jätma. Uus loss tehti aga nii maatas, et ükski kivi teisele ei jäänud. Ta on ka nii jäljeta kadunud, et võimata on kindlaks teha, kus ta on asunud.³⁴⁾

³⁰⁾ Peab olema — 1220.

³¹⁾ Peab olema — 1220.

³²⁾ Peab olema — 1222.

³³⁾ Dietherich — piiskop Alberti vend Theodorich.

³⁴⁾ Selle lossi asupaiga jäljed asuvad Soelas.

Selle võidu tagajärjel kasvas saarlaste julgus, nad arvasid loota tohtivat, et ühisel jõul võimalik oleks daanlasi ja sakslasi maalt välja ajada. Seepärast kutsusid nad harjulasi ja rannaeestlasi nendega ühinema, et Daaniket endast maha raputada, tapsid mõned daanlased ja preestrid Varböla lossis, saatsid ka käskjalgu Virumaaale ettepanekuga: nad tehesu samuti. Need aga ei tapnud preestreid, vaid käskisid neid ainult minema minna.

vangis olid hoidnud, vabastati. Kui pärast seda Modena piiskop³⁶⁾ Liivimaale ilmus, lasid saarlased teda paluda, et ta neid daanlaste vastu kaitseks. Kuna aga isand nuntius³⁷⁾ oma tagasisõidul parajasti üht saarlaste privilegerimata röövlaevastikku ühelt Rootsi ettevõetud röövsõidult tagasi tulemas nägi, purjetas ta Ojamaale ja ässitas ojamaalasi saarlaste vastu üles, nõnda et nad ristimärgi vastu võtsid, Riiga purjetasid, et saarlaste vastu võitlusse as-

Saaremaa maleva,
Kuresaare II malevkonna Loona kompanii kaitseliitlased.

Varsti peale seda asusid saarlased teiste eestlastega Reveli alla ja võtsid selle linna kauakestvast piiramisest osa, mis sellega lõppes, et piirajad pärast piiratute tugevat vastukallalitungimist minema läksid.

1223. aastal piirasid venelased, eestlased ja saarlased Reveli linna. Venelasi üksinda oli 20.000 meest, ning siiski lahkusid nad 4 nädala pärast sihile jõudmata kõigi oma liitlastega Reveli alt.

Pärast seda kui sakslased samal aastal³⁵⁾ Tartu vallutasid, langes kõigi eestlaste julgus. Ka saarlased saatsid kingitusi Riiga ja palusid rahu. Ka piiskop Dietherich, keda nad seni

tuda, kus neid röömuga vastu võeti. Nõnda aga ei talitanud päris ojamaalased, vaid ainult juhuliselt sealviibivad Saksa kaupmehed, kes himustasid, nagu kroonika kõneleb, taevalikke varasid sisse osta. Ei tea, kas neid Saaremaal leidis?

Riias valmistuti nüüd, see oli aastal 1225³⁸⁾, kõigest jõust sõjaks saarlaste vastu: daanlastega tehti esialgu rahu, et kogu oma jõudu Saaremaa vastu kasutada, ja linna-, piiskopi- ja rüütlivägedest ühes ristitud eestlaste ja lätlastega moodustati 20.000-meheline sõjavägi. Selle-

³⁶⁾ Modena piiskop saadeti paavsti esitajana „pühale Maarjamaale“, et sealsete oludega tutvuneda ja riialaste ja rüütelite vahelisi tülisid õiendada.

³⁷⁾ Nuntius — saadik.

³⁸⁾ Luce eksib. See oli aastal 1227.

³⁵⁾ Mitte samal, vaid 1224. aastal.

ga mindi üle jää Saaremaale. Nende tee viis neid otse M o n e kindluse juure.

Sakslastel ei olnud kavatsust sellele piirindlusele kallale tungida, vaid nad tahtsid, nagu varemgi, maa sisse tungida, kus nad, ilma isiklise ohuta, mõnusamini tappa, põletada ja röövida võisid, sest see oli tol ajal sõjapidamise armastatud taktikaks, mida muuhulgas peeti ainult Jumala auks ja oma hingeõnnistuseks. Kuid sõjavägi oli marssimisest libedal jääl liig väsinud, seepärast otsustati siis kindluse all ööd mööda saata. Sellegi peale vaatamata lõppes asi siiski väikese kokkupõrkega, milleks kindluse kaitsemeeskond põhjust andis. Arvatavasti selleks, et aega võita, soovis kindluse meeskond läbirääkimisi alustada ja lasi piiskop Albertile, kes isiklikult sõjaväe juures viibis, öelda: nad tahtvat usku Jeesus Kristusesse vastu võtta ja rahu teha. Piiskop oligi juba ühes teiste va-

Sakslased ronisid kantsile, löödi mitmel korral vaprast tagasi, kuni nad viimaks, pärast paljude üksikute kangelaistegude mõlemal pool, lossi valutasid. Sakslased tungisid kantsi, tapsid selle kaitsemeeskonna, liivlased ja lätlased piirasid lossi ümber ja tapsid kõik, kes põgeneda püüdsid, siis röövisid nad linna paljaks ja pühendasid ta tulele.

Pärast seda kui M o n e loss ja selle kõrval asuv linn tuhahunnikuks oli muudetud, marssis sõjavägi V a l j a l a lossi juure. See oli kõigest maalinnust kõige kõvemini kindlustatud, sest teda ümbritses sügav veekraav ja ta valliäärt kindlustas kivist müür, millest praegugi veel jäljed näha on; keset valli asus veel üks või mitu kaevu. Seda kindlust arvasid sakslased päris korrapäraselt piirata pidavat. Nii siis muretsesid nad puid ühe torni ehitamiseks, nooleheitmise masinaid ja ühe hiigla kililoopimise ma-

K.-l. Kuresaare I malevkonna Ruhnu iseseisva rühma kaitseliitlased oma purjekatega 1925. a. suvel Rootsiskülaskäigul.

K.-l. Kuresaare I malevkonna Ruhnu iseseisva rühma kaitseliitlased oma purjepaatidega 1925. a. suvel Stokholmi all Rootsiskülaskäigul.

nematega nõus nende palvet kuulda võtma, kuid siis võeti kaalumisele, et siis ju Jumala auks enam võimalik pole tappa ja röövida, ja mis Jumala au vastu käib, ütleb kroonika, see pole õiglane otsus, järelikult olevat parem neid surnuks lüüa, sest need liiderlikud mehed ei olevalt ristimist väärt. Nii otsustati siis kantsi tormiga võtta. Lootes lossi pääseda, jõosti valli peale tormi, kuid kiviõõnise ja odaheitmise abil aeti neid tagasi. Siis ehitasiid sakslased masinaid, loopisid nendega kive lossi, valmistasiid tormisea³⁹⁾, mille abil nad lossivalli õõnestasid, kuni nad selle keskpaigani jõudsid. Siis asetasiid nad selle asemele tugeva puust torni, mille otsa nad ronisid ja kive ja odasiid kindluse kaitsejate peale heitsid. Tormijooksu 6-al päeval hakkasiid kõvare raudkonksudega üht palki teise järele kantsist välja kiskuma ja torn hakkas vajuma. Nüüd karjusiid saarlased oma T a r a p ü t t a⁴⁰⁾ appi.

sina kohale ja asusiid ümber kantsi laagrisse. Ristitud liivlased, lätlased ja eestlased uitasiid vahepeal kõigis Saaremaa maakonnis ringi, süütasiid külad põlema ja röövisid kõik mis kaasa võtmiseks kõlbulikuna näis. Parim saak koosnes ilusajast hobusist, härgist ja viljast. Piirajad ei pühitsenud ka vahepeal, vaid heitsid kantsi vahetpidamata kive ja tegid muid ettevalmistusi tormijooksuks. Kas oli see poliitika? Või piiratud julgusetus? Igatahes ei lasknud nad asja äärmuseni edeneda, vaid andsiid häid sõnu, palusiid rahu ja ristimist. Seekord usti nende sõnu, sest tapmine ja põletamine Jumala auks oli juba korda saadetud ja kõgu võimalik saak juba käes. Vanemate pojad läkitati kristlastele pantvangideks ja kants anti üle. Ebajumalate kujud heideti kantsist välja, eriti aga veel T a r a p ü t t a.⁴¹⁾ Mehed, naised ja lapsed tungisiid lähemale ja nõudsiid ägedalt ristimist „ja ei koh-

³⁹⁾ Tormisiga — uuristamismašin.

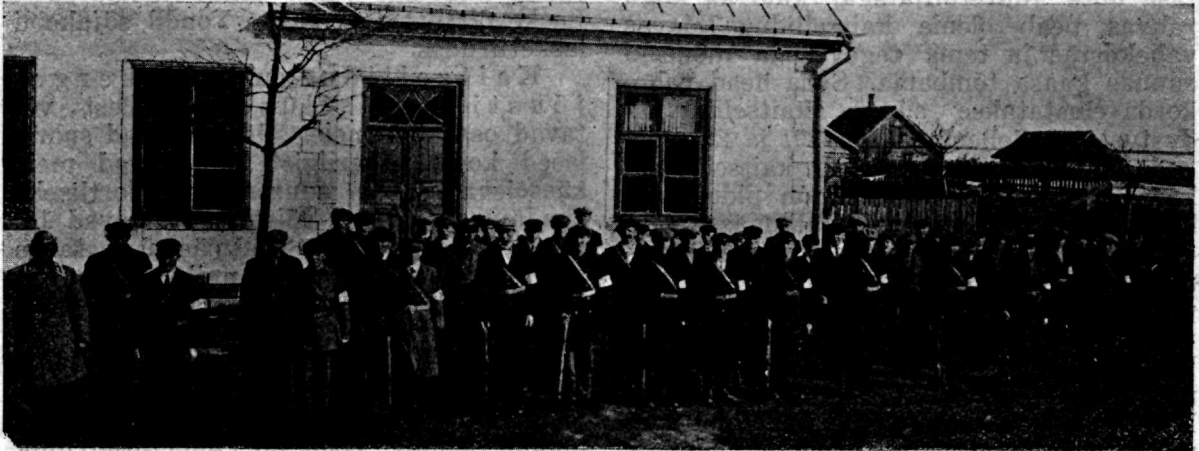
⁴⁰⁾ Tarapütta — Taara avita.

⁴¹⁾ Peab eksitus olema, sest vanadel eestlastel ei ole kunagi jumalate kujusiid olnud.

kunud sugugi, et nad alalist maksu pidid maksma“ — ütleb kroonik. Üht suursugusemaist katehiseeris⁴²⁾ härra piiskop isiklikult ja õnnistas siis lossi kaevu ristimiseks. Samaks otstarbeks täideti suur tõrs veega. Katehiseerimisest ei tehta enam juttu. Presbiidid⁴³⁾ ristsid ikka viie ja kuue kaupa, vahetasid üksteist ja jõudsid alles kolme päeva pärast nendega lõpule, kes end Valjalala lossis ristimiseks üles andsid.

Siis ilmusid saadikud kõigist Saaremaa linnadest ja kihelkondadest ja palusid ristimist,

Seega lõpeb Saaremaa ajaloo esimene peajärk. Saarlaste vabadus oli hävinenud, nad olid nüüd maksumaksjad; nende föderatiivne riigikord lõppes, sest neid jagati kolme ülemvalitseja alla, kes neile igasuguseid nõupidamisi keelasid ja sõnakuulmist nõudsid; ebajumalate austamine kadus, vähemalt avalikult, selle asemele astus papiistiline usutunnistus; kõik oli ja muutus nüüd teiseks ja seega algab uus ajajärk. Kuid ainult esimese, kõige vanema kohta tahtsingi ma tulevasele Saaremaa ajalookirjutajale

K.-l. Saaremaa maleva Sõrve malevkonna Abrnka kompanii Abrnka vallamaja hoovil. Kompanii paremal tiival malevkonna pealik mer.-n.-lt. J. Krent.

läkitasid pantvange ja vabastasid vangistatud rootslased. Pärast seda viisid nad preestrid oma kantsidesse ja nendes kordus ristimisetoiming nagu Valjalaski. Kuid mõnest teisest allikast näib tõenäoline olevat, et Sõrve-sääre elanikud tol korral veel ristimata jäid.

Pärast selle suurteo kordasaatmist, „et saarlased nendega kõige mahedama ümberkäimise juures vabatahtlikule ristimise vastuvõtmisele sunnitud olid“, (nagu seda väljendab kroonik), läks piiskop Albert oma sõjaväega koju, laulis oma te Deum ja lasi endale oma sissetulekute suurenemist hea maitsta.

anda mõned momendid enne kui nad sootuks kaduma lähevad, loodan ses suhtes kõik teinud olevat, mis mul võimalik oli, nii siis ja lõpetan seega.

Kuna dr. Luce on esimene, kes, olgugi sakslane, enam-vähem erapooletult püüab valgustada Saaremaa vanemat ajalugu, ta raamat aga selle harulduse tõttu väga vähestele kättesaadav on, siis loodan, et nende lühikeste andmete toomine dr. Luce stiilis küllalt huvi „Kaitse Kodu!“ lugejate laiemale ringkonnale suudavad pakuda.

Tõlkija.

Kaitseliidupäeva ja ÜENÜ rahvuspüha suurpidustused.

Üleriikline kaitseliidu aastapäev pole enam kaugel. 19. ja 20. juunil on see juba käes. Et kaitseliidu aastapäev on nähtud ette iga-aastasena suurena rahvapühana, siis on selle aeg määratud pühapäevale

enne jaanipäeva. See aeg leiti olevat kõige vastuvõetavam, sest sel ajal on teatavasti maal tööd vaheaeg, mis teeb võimalikuks kaitseliidupäeva pühitsemise ka maakohdades.

Kaitseliidu pidustuste keskkohaks on tänava Tallinna linn. Teistel aastatel korraldatakse need mõnes teises linnas, kuni

⁴²⁾ Katehiseerima — küsimiste ja vastuste varal õpetamine.

⁴³⁾ Presbiit — teatud vaimulik kraad.

see on läbi käinud kõik malevad. Niisugune pidustuste keskkoha ülekandmine malevast malevasse toob külastatavasse malevasse tublisti elu ja hoogu, kuid on ka mõjuvaks propagandaks koha peal. Ühtlasi teostatakse sellega ka malevate üheväärilikkuse põhimõte.

Kaitseliit on meie vabatahtlik kodukaitsese organisatsioon. Kui niisugusest peaks rahvas tema elust rohkem osa võtma. Tõsi küll, kaitseliitu on koondunud meie paremad pojad, kaitseliit kasvab alataasa uute juuretulistega, kuid ka kogu rahvas peab olema kaitseliiduga elavas vahekorras ja tema tegevusega mõneski suunas kaasa tõmbama. Seda head vahekorda elustatakse suurte kaitseliidu pidustustega. Sellepärast on 19. ja 20. päevad, mil kogu rahvas elab kaitseliiduga kaasa. Nagu juba öeldud, on pidustuste keskkohaks Tallinn, kuid Tallinnasse saadavad malevad ainult oma mõnekümne-mehelised esitused spordivõistlustest ja paraadist osa võtma, kuna kohapealsed üksused, nii malevad, malevkonnad kui ka kompaniid seda pühitsevad koha peal nii suures ulatuses, kui neil see võimalik. Nõnda kujuneb kaitseliidu aastapäevast meie iga-aastane suur svinne rahvuspüha, mis lainena paneb liikuma kogu rahva ja mis oleks meie rahva tahte väljendus tema iseseisvuse ja julgeoleku kaitse sihis.

Kodukaitsja kutse nõuab kaitseliitlaselt suurel määral kehalisi võimeid. Soomes, kus kaitseliit arendatud ideaalsele kõrgusele, on kaitseliidu liikumine tihe-dasti seotud spordiga. Ka meie kaitseliit tahab oma ettevalmistust juhtida sportliste radade kaudu. Sport kasvatab mehisust, elujõudu ja elurõõmu. Ka kaitseliidupäeva pidustuste eeskava on sportline. Sellest kujuneb välja meie iga-aastane olümpiaad, kus maakonnad oma kaitseliidu kaudu võistlevad kohtade pärast. Nagu igal muulgi alal, nii on ka spordialal tekkinud võistlusmeeleolu suureks tõukejõuks asja igakülgsel arenemisele. Sellepärast on loota, et just kaitseliit suurt hoogu annab spordiliikumisele maal, sest igal teisel maal on sport külades kaugelt rohkem levinud kui meil. Omaltkohalt olgu jällegi see meie spordiliikumise juhtide mureks, et kaitseliidu spordivõistlused meie suureks spordipeoks kujuneksid, sest see tooks suurt kasu meie spordiliikumisele.

Et liginevad pidustused on meie esimene ülemaaline kaitseliidupäev, siis on tehtud selleks hoolega eeltööd, et need

esimesed pidustused saaksid eriti suurejoonelised.

Erilise tähtsuse omandab kaitseliidu liikumises laskeosavus. Seda peab tõstma. Selleks ongi märgata suurt huvi ka malevates. Hiljutised Tallinna malevkondadevahelised laskevõistlused andsid häid tagajärgi, mis näitavad, et meil laskealal oma kõrge klass ei puudu, kuid nagu provintsi malevates peetud võistluste tagajärgedest näha, ei jää needki Tallinna omast sugugi maha. Sellel alal tuleb 19. juunil malevate vahel pinev konkurent. Laskevõistlused peetakse Tondil sõjakooli lasketiirudes.

Kaitseliidu suured kergejõustikuvõistlused, millest võtavad osa kõik meie silmapaistvad sportlased kogu vabariigist, kujunevad meie käesoleva aasta suuremaks sportliseks sündmuseks. Need võistlused algavad 19. juunil Kalevi väljal. Sellel päeval peetakse võistlusi kahes osas, hommikupoolikul ja õhtupoolikul, kuna lõpuvõistlused jääksid 20. juuni peale ja peetakse kella 3—4.

Kaitseliidu spordivõistluse suurt tähtsust on ka seltskond väärikselt hinnanud. Meie valitsusliigete ja riigiteenijate kui ka muude isikute poolt on annetatud hulk auhindu võitjatele. Muu seas olgu nimetatud rändav auhind parimale laskurgrupil kindral Laidonerilt, parimale laskurpealikele hra rahaministri poolt, parimale teatejooksu meeskonnale (5×200) hra K. Päts'ilt ja parimale teatejooksu meeskonnale (5×1000) hra siseministrilt. Peale nende rändavate suurte auhindade on rändavad auhinnad veel parimale laskurile ja parimale malevale kergejõustiku alal. Peale selle on nendelsamadel võistlusaladel veel suur hulk väljaantavaid auhindu, vastavalt võistlustes ettenähtud kohtade arvule, ja diplomid.

Paljudes kaitseliidu üksustes on moodustatud jalgpallimeeskonnad. Nende omavahelised võistlused algavad 19. juunil Tallinna jalgpalliklubi väljal. Võistlusi peetakse ühe miinuse süsteemis, millega iga kaotaja meeskond võistlustest otsekohe välja langeb. Jalgpalli lõpuvõistlus on pühapäeval, 20. juunil kl. 4 Tallinna jalgpalliklubi väljal.

Samal ajal peetakse Tallinnas ära ka ülemaalse Eesti noorsoo ühenduse omakultuuri pidustused. Et kummagi pidustuse edasilükkamine võimatu oli ja kummagi omaette pidustamine teineteist tublisti oleks seganud, siis on nad nii kooskõlastatud, et moodustavad ühise pidustuste tsükli. Noorsoolased jälgivad siis teiste

põhjamaade eeskju, kus omakultuuri süvendamiseks vastavad organisatsioonid on teinud juba aastakümned põhjanevat tööd. Ka meil oleks aeg oma vana rahvakunsti elustamise ja ajakohastamise peale mõelda, sest aeg püüab hävitada kõike meie rahvuslikku omapära. Noorsoolaste sõidavad külla ka välismaade vastavad organisatsioonid, nimelt rootslased, daanlased, leedulased ja soomlased, kes esinevad siin oma rahvatantsudega ja rahvalauludega. Pidustused tahavad mõjuda kaasa nende rahvaste omavaheliseks tutvunemiseks ja sõprussidemete loomiseks nende rahvaste noorsoo-organisatsioonide vahel. Pidustuste algul, 19. juunil, korraldatakse Harjuväravamäel suur avalik kõnekoosolek, kus esinevad kõnede dr. Väisänen Soomest, dr. Lohk (E. v. saadik Kaunases) ja Leedu ajakirjanik Viciunas, kes räägivad omakultuurilise liikumise tähtsusest rahvaste juures. Kõned on kuulajatele maksuta.

Samal päeval enne pidustuste algust korraldab ÜENÜ oma piduteglastega suure rongikäigu staadionile, minnes läbi peatänavate. Nendest võtavad osa ka väljamaalased oma rahvariities. Pärast seda on staadionil ühendatud orkestrite ja ühendatud kooride poolt muusikalised ettekanded, millele järguvad rahvatantsud eestlaste, leedulaste, daanlaste, rootslaste ja soomlaste poolt. Öhtul on sealsamas vabaõhuetendus rahvakommetest.

Teisel pidupäeval jätkavad noorsoolased staadionil oma programmi, mille vahel sealsamas leiavad aset ka kaitseliidu spordi-lõpuvõistlused. Öhtul on mõlemate organisatsioonide ühine aktus Estonia kontsertsaalis, pärast seda on noorsoolaste suur teeõhtu noorseppade kodus Kadriorus, millest võtavad osa kõik omakultuuripidustuste aktiivtegelased.

Kuna meie kaitseliit koosneb peamiselt teenistuses seisvatest inimestest, siis on sellega kaitseliidupäeva hea kordaminek sellest olenev, kas vabastatakse neist pidustustest aktiivselt osavõtjad 19. kuupäevaks oma tööst või mitte. Sellekohase palvega on pööratud linnade ja maakon-

dade liidu poole, kuid neilt on vastused alles saamata. Samuti pole ka veel riigiteenijatest-kaitseliitlaste selleks päevaks vabastamiseks vabariigi valitsuse poolt ühtki korraldust tehtud. Kaitseliidupäeva hea kordaminek võib kaitseliidu arenemisele anda uut hoogu ja sellepärast ei peaks vastavate asutuste poolt ühelegi kaitseliitlasele või omakultuuri peo tegelasele 19. juuni pidustuste kaasategemiseks takistusi tehtama. Peetagu mees, et meie kaitseliit on alles noor ning ta edaspidine edu ripub suurel määral sellest, kuidas õnnestuvad ta esimesed ühispidustused. Ei ametiasutused ega eraettevõtted ei peaks takistama kedagi nende pidustustele tulemast. Mis kaitseliidu tugevaks teeb, see on ta seesmine vaim, suur ühistunne. Seda aitavad kõvendada ja tõsta need suured pidustused.

Tänavu aastal on Eestis teisigi suuri pidustusi, kuhu ka väljamaalasi suurel hulgal ilmub. Need on Tartu laulupidu, ülemaailmeline karskuskongress. Kuid kõige suuremaks neist kujunevad ikkagi kaitseliidu ja ÜENÜ ühispidustused, mis langevad ühte ka messi avamisega Tallinnas. Peale noorsool. küllasõitvate välismaade ekskursioonide tuleb veel kaitseliidulegi külalisi mitmelt maalt. See kõik aitab siis ka palju kaasa Eesti tutvustamiseks välismaal. Muidugi meie sõbralikke naabreid huvitab väga meie kaitseliit, meie kaitsejõud ja ka pidustuste üldine kordaminek. Sellepärast aidatagu igalt poolt nende kordaminekuks kaasa.

Igal rahval on oma suured rahvuspeod, mida kogu rahvas ühemeelselt pühitseb. Ilusal suveajal on kaitseliidupäev meie ainukene üldrahvuslik suurpidustus. Meil ei ole ühtki rahvakihti, kes kaitseliidu mõtet ei pooldaks (peale meie vaenlaste otsekoheste käsilaste), sellepärast peaksid nendel päevadel kõik kaasa aitama näit. linna ilustamiseks. Lehvigu igal majal meie riigilipud, meie külaliste, naaberriikide Läti ja Soomegi lipud peavad lehvi ma neil päevil. Sest ka rõõmupäevil peame tundma omi sõpru nagu me võitluspäevilgi eneste kaitseks kokku hoiame.

Tarvitage ainult Kaitseliidu
postkaarte!

Saada kõigist parimaist raamatukauplusist.

Välismaail.

Eesti noorsoo kommunisteerimine Nõukogude Venes.

Eesti kommunistid Nõukogude Venes on viimasel ajal õige elavat tähelepanu hakanud pühendama S.S.S.R-is (Nõukogude Liidus) viibivate Eesti noorte kasvatusküsimustele. Sel alal soovitab „Edasi“ arvestada noorsoo kultuuriliste, majandusliste ja oluliste nõuetega ning rajada noormeeste seltskondlist kasvatust nende igapäevaste elunõuete rahuldamiseks. Sarnasel teel nähtavasti loodavad Eesti kommunistlikud juhid nüüd võita oma vaimlise juhatuse alla Nõukogude Venes elutsevat Eesti noorsugu. Samuti kui Vene enamlased on ka Eesti enamlased pettunud poliitiliste lööksõnadega kihutustöö tagajärgedes, mis neid loomulikult sunnib enam elulisemale alusele seadma poliitilist kasvatustööd.

Läinud aastal detsembrikuus Moskvas peetud viimasel 14. Vene erakonna konverentsil analüüseris Nõukogude kommunistliku noorsoo ideoloogiline juht Buhaarin Vene noormeeste käesoleva aja meeoleolu ja konstateeris seda tõsisasja, et praegused kommunistlikud kihutustöö meetodid juba sugugi ei rahulda noorsugu. Selle otsekoheseks tagajärjeks olevat osa noorkommunistide põgenemine kommunistlikust noorsoo ühingust ja samuti ka Vene noorsoo hulkade kõrvalhoidmine enamlastest organisatsioonidest. Ta nõudis otsekoheselt loobumist iganenud kihutustöö viisidest ja täielikumat arvestamist elunõuetega.

Muidugi peavad nüüd ka Eesti kommunistid tõsiselt arvestama Buhaarini seisukohaga noorsoo poliitilise kasvatuse suhtes.

Käesoleval silmapilgul tehakse Eesti kommunistide poolt Nõukogude Venes esimesi katseid uute noorsoo kasvatusmeetodite elluviimiseks; eriti suurt huvi avaldatakse sellele alale Leningradi Eesti kommunistlike noorsoo- tegelaste poolt.

Nende uute meetodite elluviimisel jääb noorsoo poliitilise kasvatuse pea-eesmärgiks endiselt noorsoo kaasatõmbamine rahvusvahelisse enamlisse liikumisse. Selle eesmärgi saavutamiseks soovitatakse siduda kogu noorsoo kasvatusööd töölisklassi rahvusvaheliste majanduspoliitiliste huvidega ja tema võitlusega kommunistlikus vaimus maailma kodanlusega. Seejärel peavad alati kasvatusöö lähtepunktiks olema rahvusvahelise revolutsiooni ülesanded ja eesmärgid.

Noorsoo meelelahutusnõuete rahuldamiseks arvatakse otstarbekohaseks vastavate spordi- ja laskeringide moodustamist, kus noored tugevneksid terviselt ja õpiksid relvadega ümber

käima. Samaks otstarbeks tulevat ka korraldada igasuguseid pidustusi, mis aitaksid kaasa noorsoo kasvatusel kommunistliku internatsionaali (kominterni) vaimus ja võimaldaksid ainelise abi korraldamist välismaade kommunistide revolutsioonilisele võitlusele.

„Edasi“ üleskutsel soovitatakse korraldada noorte eestlaste ühingutes S.S.S.R-is piduõhtuid Eestis võitlevate noorkommunistide aineliseks toetuseks.

„Edasi“ teatel ongi viimasel ajal sellel alal juba Leningradi Eesti „Kingissepa nimelise haridusmaja“ poolt algust tehtud.

E. Ms.

Kaitseliidu film Soomes.

Soome sõjaasjanduse ajakirjas „Sana ja Miekka“ nr. 6. — s. a. on toodud artikkel pealkirja all „Kaitseliidu film“. Artikkel kirjeldab juba kauemat aega Soomes valmistamisel olnud ja 23. märtsil Helsingis kutsutud võõrastele esimest korda näidatud filmi, mis käsitleb Soome kaitseliidu tegevust. Film olevat õnnestunud ja loodetakse, et see äratab ka välismaail huvi ja tähelepanu.

E. Ms.

Miilitsa ja punaväe koostöö Nõukogude Venes.

Meie lähemas naabruses, Leningradi sõjaringkonnas, koondusid punaväe osad 15.—26. mail osalt Krasnoje-Selo ühislaagrisse, osalt Luga-Strugi-Krasnoje (end. Strugi-Krasnoje) ühislaagritesse. Ühislaagrites võimaldatakse mitmesugustesse väeliikidesse kuuluvatele väeosadele vastastikust tutvumist, ühtlasi ka kõigi väeliikide lahingukoostöö kavakindlat harjutamist. Ühes alaliste punaväe laskurdiviisidega asusid laagritesse nüüd ka territoriaal-miilitsa laskurosad, missugused ainult kindlaksmääratud koondusõppustele kokku kutsutakse.

Käesoleval ajal kutsuti territoriaal-laskurdiviisi alalise koosseisu juure kokku 1903. a. ja osalt 1902. a. sündinud noormehed, kes seni pole veel punaväes teeninud, 2½-kuulisele koondus-harjutusele. Neil harjutustel kavatsetakse eriliselt tähelepanu pöörda noormeeste poliitilisele kasvatusel Nõukogude Vene kommunistide poliitilises vaimus.

Noormeeste poliitilise kasvatuse üheks tähtsamaks ülesandeks on nüüd tööliste ja talupoegade omavahelise liitumise vajaduse selgitamine praktiliseks kihutustööks niihästi vabrikutes kui ka külades Nõukogude võimudele soovitavas sihis. Sarnasel teel loodetakse luua tihedaid sidemeid punaväeosade, vabrikutööliste ja talu-

poegade vahel, äratades Vene rahva massides elavat huvi sõjanduse vastu.

Peale 1903. a. noormeeste kuuluvad praegu punaväe territoriaal-laskurdiviiside koosseisu ka vanemad, 1899.—1902. aastakäikude mehed, kujudades n. n. territoriaal-väeosade vahelduva koosseisu.

Eelolevail laagriõppustel kavatakse möödunud aasta laagriõppeaja eeskujul õige suurt tähelepanu pühendada jalg-, ratsa- ja kahurväe koostööle lennu-, soomusväe ja keemiliste väeosadega.

E. Ms.

Läti kaitseliit.

Läti kaitseliidu rügemendid valmistavad end energiliselt eeloleva üldise kaitseliidu pidustuse vastu Riias. Peetakse hoolega laskeharjutusi, valitakse välja paremaid laskjaid, keda pidustusele saadetakse jne.

Pidustuse programm on järgmine: laskevõistlused on 20. juunil, 21. juunil — kaitseliitlaste rongikäigud linnas ja ettevalmistused paraadile, 22. juunil — üldine sõjaväe ja kaitseliidu paraad Esplanaadil, millest osa võtab ka Soome riigi president, kes samal ajal teeb vastukülaskäigu Läti riigi presidendile. Spordivõistlusi piiratud aja tõttu tänavu ei peeta.

Pidustusest võtab osa umbes 5000 kaitseliitlast.

A. Tr.

Naiskaitseliitlaste praktilised õppused Lätis.

Riia maakonna kaitseliidu rügemendi naisrühm kujunes läinud aastal kaitseliidu seltsi juures asutatud daamide komiteest. Soovides olla tõsiselt abiks maakonna kaitseliidu rügemendile, otsustas rühm peatselt asutamise järele läbi minna laialdasemad õppekursused. Peatähelepanu pöördi kursustel sanitaarteenistusele ja kaitseliidu majapidamisele, millest võtsid osa kõik rügemendi naiskaitseliitlased, vaatamata selle peale, et mõnedel kaugelt tuli kokku tulla. Lühidalt võeti läbi üldine sanitaartöö. Peale selle tutvustati kursustest osavõtjaid lühidalt inimese anatoomia ja üldise teadusliku füsioloogiaga. Erilist tähelepanu pöördi loengutele esimese abiandmise üle. Et võimaliku aktiivtegevuse juhtumisel kaitseliitlast ei takistaks majapidamise tööd, tutvustati naiskaitseliitlast ka majapidamisega, toiduvalmistamisega, õblemisega jne. Silmas pidades asjaolu, et naiskaitseliit rahu ajal on mõeldud peajasjalikult kultuur-seltskondliku töö edendamiseks ja kaitseliidu materjaalse seisukorra eest hoolitsejana, korraldades mitmesuguseid pidustusi ja ettekandeid, tegi naiskaitseliit tublisti tegemist plastikaga ning võimlemisega, käies usinasti loengutel eetilisel-seltskond-

liste küsimuste üle. Lõpetades oma tegevusaasta korraldasid naiskaitseliitlased Riias 5. juunil piduõhtu mitmesuguse eskavaga. A. Tr.

Noorsoo sõjaväeline ettevalmistus Poolas.

Noorsoo sõjaväelise ettevalmistuse mõte Poolas pole uus. Juba ammu enne ilmasõda sündis see salajaselt sookolite-, teejuhtide- ja kütiseltsides. Poola vabariigi uuestsünniga tekkis nelle seltsidele juure veel hulk uusi seltsi, kuid rohkem sõjalise organisatsiooniga. Nende seltside ülesanne on: äratada ja arendada noorsoos isamaa-armastust, sõnakuulmist ja vastutustunnet, tõsta spordi ja sõjalise võimlemise läbi noorsoo kehalisi võimeid, teda sõjateenistuse jaoks ette valmistades.

Et kogu haritud noorsugu sõjaliselt ette valmistada, pandi Poolas 1923. aastal maksma järgmine korraldus: kõrgemate õppeasutuste juures avati sõjalised klassid, milledest osa võtma olid kohustatud kõik õppurid, alates 16. eluaastast. Iga klassi juhib sõjaväelane — aktiiv- ehk reserv-ohvitser. Neis klassides sünnib õppurite sõjaline ettevalmistus umbes sarnaselt, nagu vabatahtlikes sõjalistes organisatsioonides, milledest allpool pikemalt. Võetakse läbi reaõppus, laskeharjutused, sõjaline võimlemine, taktiliste ülesannete lahendamine jne.; laskeharjutusi peetakse nädalas üks kord. Teoreetiline õppus seisab koos: sõjakunsti ajaloo, taktika ning relvade materjaalosa läbiminemisest. Suvel, kooli vaheajal, korraldatakse väliõppusi suvelaagrites. 1924. aastal oli Poznani sõjaväe ringkonnas korraldatud suvelaager õppivale noorsoole, kus sai sõjalist õpetust 500 õppurit. Laagris viibimise ajal said õppurid täieliku reamehe varustuse ja palga.

Perioodiliselt korraldatakse katseid. Esiteks peab noorsugu sedavõrd sõjaliselt ette valmistatud olema, et võib sooritada noorsõduri katse; teine katse vastab juba allohvitseri kandidaadi katsele. Kui kaua tuleb teenida aktiivsõjaväes, et allohvitseriks ülendataks, pole veel kindel, kuid igatahes kavatakse õppiva noorsoo sundliku sõjalise ettevalmistuse teel luua noormate juhtide korpus, seega tegevväe väärtust tõstes ning sõja lahtipuhkemisel uute väeosade moodustamist kergendades.

Erilist rõhku pannakse sõjalise ettevalmistuse peale, küt-, sookolite-, teejuhtide- ja n. n. „harczerzen'ide“ seltsides.*) Neis selts. korraldatakse sageli noormeestele (14 a. vanusest peale) sõjalist võimlemist, taktilisi õppusi ja laskehar-

*) Need seltsid on: „Sokol“, „Strzelec“, „Zwiazku Haacerstva“, „Zwiazku Mlodziezy Wiejskiej“, „Zwiazku Mlodziezy Polskiej“ ja veel palju teisi.

jutusi, kusjuures õpetajaiks on seks ettevalmistatud õpetajad. Neis kohtades, kus sõjaväe osad asuvad, sünnib õpetamine ohvitseride juhatusel, ning tarvisminevad relvad ja laskemoon antakse väeosade poolt ülalnimetatud seltsidele tarvitada.

Noorsoo sõjaväeline ettevalmistus Poolas omandas 1922. aastal sedavõrd kindla kuju, et sõjaministeeriumi poolt määrati igasse sõjaringkonda teatud arv ohvitseri, keda sõjaringkonna ülem tarviduse järele ülalnimetatud seltside käsutada saatis. Mõnes sõjaringkonnas hakati umbes samal ajal noorsugu mitte üksi jalgväe, vaid ka teiste väelike jaoks ette valmistama.

Noorsoo sõjaväeliselt põhjalikuks ettevalmistuseks seati sisse igasse väekorpuse raiooni 14—19 aasta vanustele noortele suvelaagrid, kus 7 nädala kestusel linnades õppiva noorsooga koos sõjaväelist õppust läbi mindi. Küti-, sookonte-, teejuhtide- ja „harczerzen'ide“ seltside liikmeile, kes mingisuguseil põhjuseil laagriõppust osa ei saanud võtta, korraldati 1922.—23. a. talve jooksul 7-nädalised sõjalised kursused. Sõjalise ettevalmistuse tagajärjed suve ja talve jooksul on kõigiti head olnud; õpetamine sündis jalgväe kompanii õppekava järele tegevväe ohvitseride juhatusel. Noorsugu varustati sealjuures vormiriiete, palga ja toidumoonaga ühel alusel tagavaraväelastega; kursustel oli maksev sõjaline kord ja seadused. Kindral Halleri peaaegu ainult noorsoost koosneva vabatahtliku armee — mille koosseisu kuulusid peale 2 diviisi veel mitmed jalg- ja ratsaväe rügemendid, — kiiret moodustamist tuleb noorsoo sõjalise ettevalmistuse organisatsioonide arvele kirjutada.

Kuni 1924. aastani kuulusid noorsoo sõjalise ettevalmistuse organisatsioonidesse: sookolid — 20 tuhat, teejuhte — 40 tuhat ja „harczerzen'e“ — 50 tuhat noormeest. Kütiseltside liikmete arv

on kahjuks teadmata. 1923. a. lõpul oli Poolas juba 290 kooli, kus olid organiseeritud õppiva noorsoo sõjalise ettevalmistuse koolirühmad, ja neis oli 21.348 õppurit.

Suureks takistuseks oli esialgu vanemate ja koolijuhtide usaldamatus noorsoo sõjaväelise ettevalmistuse (militariseeritud meetodi — nagu paistis siis) vastu. Kuid selle peale vaatamata areneb aga sõjaväeline ettevalmistus ikkagi ja saab Poola seltskonnas õige populaarseks. Õppiva noorsoo sõjaväelise ettevalmistuse alal organiseeritakse ikka uusi koolirühmi ja ikka laialdasemad noorsoo massid tutvunevad sõjakunstiga, mis äratab neis ikka rohkemat ja suuremat huvi kehaliste harjutuste ja spordi vastu. Koolirühme organiseeritakse kõige kaugemais vabariigi nurkades, organiseeritakse seal, kus sport on täiesti võõras ja kus teda loetakse rikkaste inimeste ajaviiteks.

Koolirühmade osavõtt spordi arenemistööst sõjaväelise ettevalmistuse alal ei ole peaaegu midagi, võrreldes laagriõppustega. Ainult suvelaagris võib noorsugu, kes aasta jooksul kooli tööga seotud ja kus pole võimalust harjutuste peale mõeldagi, täiesti vabalt sporti ja harjutusi teha. Noored, kes peale suvelaagrites viibimist täis energiat, tervist ja huumori koju tulevad, teevad reklaami ja propaganda suhtes palju rohkem, kui kõik sel alal kirjutatud raamatud.

Suvelaagrite arenemiskäiku võib näidata järgmiselt: 1922. a. oli 39 laagrit 2000 poisiga, 1923. a. — 74 laagrit 4815 poisiga ja 1924. a. — 77 laagrit 7000 poisiga. Läänud aastal olid kõik laagrid täis. Igaüks, kes isegi paar tundi laagris viibis ja nägi seal terveid, päikese käes pruunikspõlenud noori — spordiharrastajaid, see võib suurema lootusega tulevikku vaadata.

E. Meos.

Kroonika.

Tartu maleva esimene väliõppus 3. juunil.

3. juunil kell 18,30 kogus Tartu maleva esimeseks väliõppuseks kokku. Sirgeis ridades, eesotsas 1. malevkonna orkester, mindi raekoja eest läbi linna suure hulga uudishimuliste saatel Raadi mõisa pargi juure, kus ühineti II diviisi õppekompaniiga. Siin andsid õppekompanii ohvitserid malevlastele seletusi lahingdrilli kohta, demonstreerides sellekohaseid võtteid õppekompanii sõduritega lennuväljal. Lahingõppus kestis malevkondade kaupa hilisõhtuni. Lõpuks koguti jälle ühte, kus maleva pealik kapten V. Sarsen täfnas väliõppusest osavõtnud malevlasi, avaldades lootust, et sarnastest praktilistest harjutus-

tust, mis talvist teoreetilist õppust peavad kinnitama, maleva väljaõppeks suur kasu on.

Lõppsõnas rõhutas maleva pealik, et õige malevlane peab oma auašnjaks kõiki õppusi kaasa teha, et täielikult valitseda relva! Malevat pole tarvis paraadide jaoks, kuid kodu kaitseks, ja see paneb peale kohustusi. Paljast nimekirjas seismisest on veel vähe ja sarnaseid malevlasi ei saa õigeiks malevlasteks lugeda.

Õppustelt tuldi hilisõhtul muusikaga linna tagasi, kus vaikselt laiali mindi.

6. juunil korraldab malev pesapalli mängu Soome kaitseliidu instruktorige juhatusel Tähtvere pargis asuval jalgpalliväljal, millest osa võtma

on palutud kõiki asjast huvitatud malevlasi. Olgu tähendatud, et pesapalli (pesõpall*) mäng on Soome k-liidus väga levinud ja üks huvitavaimaist. 8. juunil korraldab malev orienteerimisjooksu-harjutuse linna spordiväljalt.

E. Ms.

Vabadussõjas langenud kangelaste mälestamise Tartumaa komitee tegevusest.

Vabadussõjas langenud kangelasi mälestav Tartumaa komitee (komitee registreeriti hiljuti; esimeheks on maakonnaavalitsuse esimees hra E. Saar, abiesimeheks — II diviisi ülem kindralmajor E. Põdder) suuremaks ülesandeks on jäädvustada meie iseseisvuse ja tema parema tuleviku eest Manalasse varisenud kangelaste mälestust. Et seda ülesannet edukalt ja kogu seltskonna kaasabil läbi viia, on komitee veel tervele reale isikuile, organisatsioonidele ja asutustele ette pannud komitee liikmeks astuda. Langenud kangelaste ühishauad Tartu Pauluse suruauial on mälestussambakomitee poolt korda seatud, samuti ka garnisoni suruauial. Hauad on löödud mätastega, rohi külitud, teerajad tasandatud jne. Lähemal ajal võetakse ka lillede istutamine ette.

E. Ms.

Tartu maleva elust.

Kevade tulekuga on Tartu malevas lõppenud teoreetilised õppused, nende asemele on tulnud praktilised — eestkätt laskeharjutused ja väliõppused.

Kohaliku garnisoniülema kolonel E. Kubbo lahkel vastutulekul on pühapäeviti lubatud tarvitada garnisoni laskegaleriid, Lembitu kasarmute juures, kus malevkonnad oma laskeharjutusi peavad. Sealsamas peavad ka pealikud, kelleledele püstolid välja antud, oma laskeharjutusi püstolitest.

Samuti on garnisoniülema lahkel vastutulekul lubatud Lembitu kasarmute õppeplatsi maleva jalgpallimeeskondadel tarvitada ügapäev, alafes kella 19-st.

Maleva pealiku korraldusel peab kogu malev 3. ja 9. juunil s. a. ühes II diviisi õppekompaniiga taktilised lahingõppused oma osadele Raadi mõisa ja kohaliku lennueskadrilli aerodroomi raioonis. Mängib 1. malevkonna orkester. Sellest pikemalt järgmises numbris.

Tallinnas 19. ja 20. juunil peetavatele üleriikliste kaitseliidu võistlustele saadab Tartu malev umbes 50 osavõtjat, neist üle 20 mehe

kergejõustiku alalt. Eelvõistlusi seks pole veel peetud ja vaevalt saabki neid enam korraldada.

Linna spordiplatsil võivad linna malevkondade sportlased treenerida, mis sünnib maleva spordiklubi juhatusel. 1. juunist alates on maleva staap asjaajamiseks avatud igal äripäeval kella 9—14 ja laupäeval kella 8—12. Staap asub Suurel turul nr. 3. Sealsamas asub ka 3. malevkonna naisrühm, mille asjaajamise tunnid on igal teisipäeval ja reedel kella 12—13-ni.

E. Ms.

Jalgpallivõistlus Tartu maleva õppurkompanii ja „Kalevi“ jalgpallimeeskondade vahel.

30. mail kohtasid jalgpallis sel aastal esimest korda Tartu maleva õppurkompanii ja „Kalevi“ meeskonnad Akadeem. Spordiklubi väljal, Raadi mõisa juures. Võistlus töötas esutatud huvitavaks, sest mõlemas meeskonnas esinesid Tartu paremad jalgpallimängijad, — kuid mäng midagi iseäralikkuei pakkunud; väravalööjad puudusid täiesti. Esimesel poolajal saavutas „Kalevi“ värrava, missuguse aga õppurkompanii mõni minut enne mängu lõppu ära tasus. Seega tulemus — 1:1.

E. Ms.

Paide malevkonna spordiklubi.

Hiljuti asutati Paide malevkonna juure spordiklubi. Klubi tegevusala piirduks: kergejõustiku, võimlemise, laskeharjutuste ettevalmistamise juhtimisega. Eesjoones oleks nimetada võimlejate ettevalmistamine eelolevale ülemaailsele kaitseliidupäevale. Kaitseliidu staabi poolt antakse igale malevkonna spordiklubile tasuta kasutamiseks tarvisminevaid spordiriistu. Klubi on juba tegevust alanud.

E. Ms.

Invaliidide päeva pidustused Valgas.

Invaliidide päev Valgas 30. mail kujunes suurejooneliseks invaliidide austamiseks. Pidu-päeva algust kuulutas hommikul kaitsemaleva sireenide huugamine. Samal ajal, kell 8 mängisid kaks sõjaväe orkestrit kirikutornides ko-raale. Majad olid ehitud lippudega. Kell 11 kogusid garnisoni väeosad ja linna malevkond turuplatsile paraadiks, kuid just enne kella 12, kui paraad pidi algama, tuli kerge hoog vihma, mis paraadi algust vähe pikendas. Paraadi võttis vastu garnisoni ülem kolonel-leitnant O. Schmidt.

Paraadist osa võtma ilmus auvõõrastena salk vabadussõja invaliide, ees oma lipp, keda saatsid spaleeridena boy-skoudid. Esimesena

*) V. „Kaitse Kodu!“ nr. 7, lhk. 240.

võttis neid vastu linnapea Soo tervituse ja lihtsa liigutava kõnega, ning ehtis ühiseks austamise täheks invaliidide lipu loorberipärjaga, kuna naiseltsi liikmed invaliide lilledega ehtisid. Orkester mängis „Isamaa ilu hoieldes...“ Selle järele pidas garn. ülem invaliididele tervituskõne, mille järele väeosad „elagu“ hüüdsid. Invaliidide poolt järgnes südamluk vastus.

Paraadi lõpul asusid invaliidid oma lipuga garnisoniülema vasakule käele, et lasta paraadi mööda minna. Nüüd marssisid väeosad ja malev invaliididest ja garnisoniülemast au andes

mööda. Selle järele läksid invaliidid „Sädesse“, kus neile linnavalitsuse poolt eine oli korraldatud. Kaitsevæeosad tegid aga kahe orkestri saatel jalutuskäigu läbi linna. Kell 3 p. l. algas karnevaal, mis ilusa, päiksepaistelise ilma tõttu tänavad inimesi täis meelitas. Kinodes korraldati odavahinnalisi etendusi invaliidide kapitali heaks. „Sädes“ oli korraldatud loterii. Kogu päev oli karbikorjandus kindral Laidoneri nimelise invaliidide kapitali heaks. Kogu pidustuste korraldus oli eeskujulik.

Invaliidide päeva Valgas võib enam kui kor-

Tähtsamad auhinnad võitjatele kaitseliidupäeva spordivõistustel.

- I. Siseminister K. Einbundi poolt annetatud rändav auhind võitjale meeskonnale 5×1000 meetrit teatejooksus.
- II. Kindral Laidoneri poolt annetatud auhind parimale laskurgrupile.
- III. Tallinna linna rändav auhind (hõbekarikas) parimale üksiklaskurile.

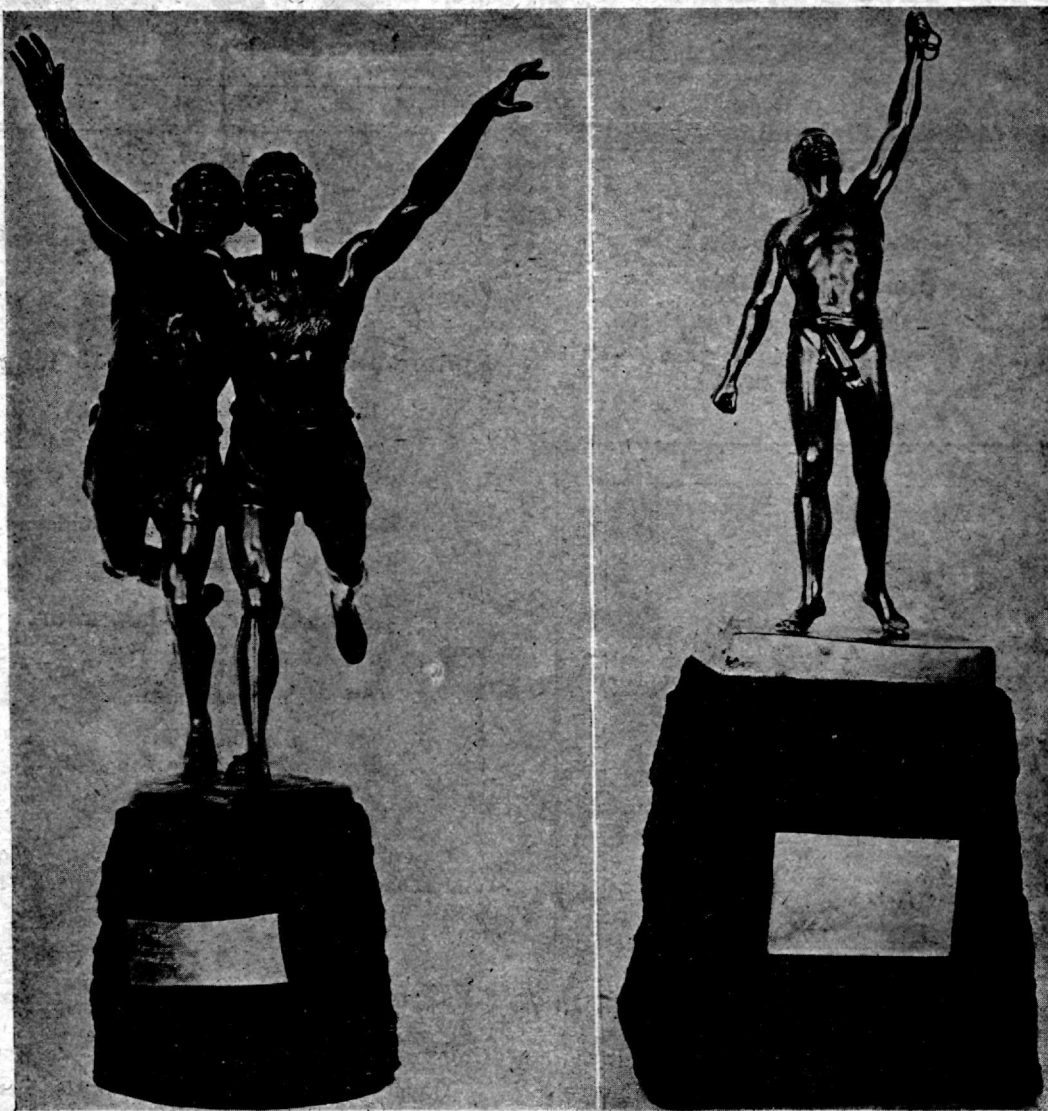
daläinuks lugeda, nii sisuliselt kui ka aineliselt, milleks kaasa aitas ilus ilm ja see, et pidustused, tänu Valga linnavolikogule, olid lõbustusmaksust vabastatud.

E. Ms.

Võru maleva orkestri moodustamine.

Võru maleva linna malevkonna juhatuse viimasel koosolekul otsustati põhimõtteliselt malevkonna orkestri asutamine. Seks on juba rida annetusi kokku tulnud.

E. Ms.

K. Pätsi poolt annetatud rändav auhind parima teatejooksu meeskonnale (5×200).

Kaitseliiduülema poolt annetatud auhind parimale sportlasele kergejõustiku alal.

Male.

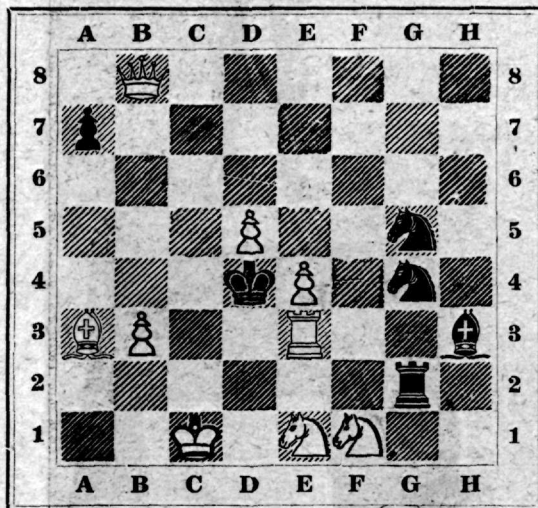
Toimetaja A. Burmeister.

Ülesanne nr. 17.

Kokku seadnud Ed. Palits (Päris).

Austusega mainitud Tallinna Saksa maleseltsi juubel-probleem turniiril.

Mustad.

Valged.

Valged: Kc1, Lb8, Ve3, Oa3, Rel ja fl, Eb3, d5 ja e4.

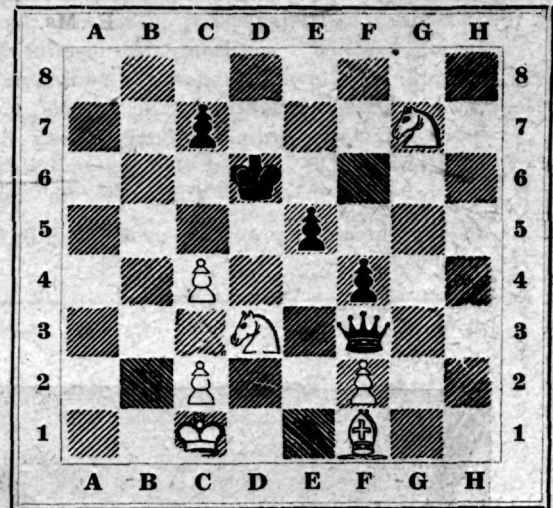
Mustad: Kd4, Vg2, Oh3, Rg4 ja g5, Ea7.

Valged algavad ja annavad matt kahe sammuga.

Lõpumäng nr. 1.

Kokku seadnud J. Seevers (Liibavis).

Mustad.

Valged.

Mustad: Kd6, Lf3, Ec7, e5 ja f4.

Valged: Kc1, Of1, Rd3 ja g7, Ec2, c4 ja f2.

Valged algavad ja võidavad.

Ülaltoodud lõpumängu nr. 13 lahendus.

1. Rg7 — f5+, Kd6 — e6,
2. Rf5 — d4+, e5: d4,
3. Of1 — g2, Lf3 — g4,
4. Og2 — h3, Lg4: h3,
5. Rd3: f4+ ja valged võidavad.

Ülesande nr. 14 lahendus.

1. Od3 — b1, Kd5: c4,
2. Ob1 — a2 annab matt.
1. (Od3 — b1), ükskõik,
2. Rc4 — b6 või: e3 annab matt.

Õiged lahendused saatsid: Alfons Pachel ja V. Mikenas (Tallinnast), Karl Petrovitsch (Tapalt), Martin Villemson (Pärnust).

Partii nr. 5 lõpp.

7e4 — e5+ jne.

Õiged lahendused saatsid: Boris Kerner ja Alfons Pachel (Tallinnast), Karl Petrovitsch (Tapalt).